

EGYETEMES REGÉNYTÁR

ELMULT ÉVEKBŐL

ELBESZÉLÉSEK

IRTA:
VÁRADI ANTAL

BUDAPEST 1892
KIADJA SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-13-8 (online)
MEK-13592

TARTALOM

Egy végrendelet.

A „senki fia.”

A kapotnyaki papház.

Az utolsó kaland.

Fekete domb.

Hazajáró lelkek.

Egy végrendelet.

I.

- Kettő.
- Meg kilencz az tizenegy.
- Meg hét.
- Az tizennyolcz.
- Meg negyvenhárom.
- Az hatvankettő.
- Nem igaz.
- De igenis!
- Buga Szaniszló ur, ugy látszik nem tud összeadni?
- Megkövetem Purzl urat, tartsa meg magának az efféle megjegyzéseket!
- Hát mért nem tudja, mennyi az tizennyolcz meg negyvenhárom?
- Hát adjon czeruzát. Ez az átkozott testamentom egészen összezavart.
- Hiszen az ur professor?
- Az.
- Matematikát tanít?
- Azt.
- Hát még se tud fejből számolni?
- Tudok, de csöndességben.
- No, akkor az iskolában vajmi keveset tudhat, mert ott pogány lárma vagyon.
- Nem olyan pogány, mint a Purzl ur irodájában. Az a boldogult Czibakházy se tudott csöndesebb embert végrendeleti végrehajtónak megtenni, mint épen az urat, akinek rémitő gorombasága ismeretes.
- A boldogult Czibakházy okosabb embernek hagyhatta volna e készpénzét, mint az ur, a ki nem tud tizennyolczat meg negyvenhármát összeadni.
- De tudok, ez hatvanegy!
- Meg a pótlék.
- Micsoda pótlék?
- A IV. oszt. kereseti adópótlék, a mit én fizettem le Czibakházy helyett, mialatt beteg volt.
- Mennyi az?
- Harminczegy forint negyvenkilencz krajczár.
- Harm... meg hm... hm... hatvan... mennyi??

- Összesen kilenczvenkét forint negyvenkilencz krajczár! - kiáltott Purzl ur, az ügyvéd, Buga urra, a matematikus urra, odavágván eléje az összes aktákat.

Buga ur negyven éves fél-ősz, sovány emberke volt. Purzl ötven éves, kövér és félkopasz.

- No... no jól van, ügyvéd ur. Hát mennyi a boldogult Czibakháznak a hátramaradt készpénze?

- Itt van lepecsételve; olvassa meg!

Azzal odatolt neki egy penészes pléh-pikszist.

- A kulcsa oda van pecsételve az oldalára.

- Itt van.

- Mialatt felbontja, elolvasom mégegyszer az önre vonatkozó pontot.

- Tessék.

- A 14. pont: Összes, pecsét alatti készpénzemet hagyom Buga Szaniszlónak, az ángyom keresztfiának, azon föltétel alatt, hogy netalán fenmaradt apró tartozásaimat abból fedezze. Ezek jegyzékét szintén fentnevezett Purzl Kristóf végrendeleti végrehajtó ur vezeti.

- Nyitva van.

- Olvassa meg.

Buga ur az elszörnyedés kiáltását hangoztatá.

- Mi baj?

- Csupa négykrajczáros!

- Hüm! az is sokra mehet!

- Lássuk!

Azzal elkezdte birkatürellemmel olvasni a tekercsekbe csavart négykrajczárosokat.

- Mig azzal elkészül, megcsinálom a nyugtatványt.

- Jó.

Purzl leült, hogy megszerkeszsze boldogult Czibakházy urnak apró tartozásaira vonatkozó kilenczvenkét forint negyvenkilencz krajczáros nyugtatványát, Buga ur pedig csörtette a négykrajczárosokat. Egyszerre készültek el mind a ketten.

- Itt a nyugtatvány.

- Kétezer háromszáz tizenkét darab!

- Az... kitesz... lássuk csak... Négyszer kétszer az nyolczszor... négyszer háromszáz... ezer-kétszáz... hm... hm... kilencezer kétszáz negyvennyolcz krajczárt, azaz: kilenczvenkét forint negyvennyolcz krajczárt, a mi annyit tesz, hogy még ön, Buga Szaniszló uram fog nekem fizetni egy osztrák értékű krajczárt, mivel ennyivel többre megyen az én követelésem!

- Jézus Mária! Hát ingyen olvastam meg?

- Saját javára, a mennyiben különben az egészet saját cassájából kellene fizetni.

- Végem van!

- Mért?

- Ettől az örökségtől vártam mindent.

- Mindent! nagy szó.
  - Pénzt, vagyont... gazdagságot.
  - Csalódott, szegény ember, csalódott...
- Buga ur szeme csaknem könnybe lábadt. Purzl megsajnálta.
- Tudja mit, barátom?
  - Nos?
  - Van a végrendeletnek még egy pontja, mely önt gazdaggá teheti.
  - S az!
  - A huszonharmadik pont. Olvassam?
  - Halljam.
  - 23. A tehén-utczai házamat Stockinger Rézi unokahugomnak hagyom nászajándékkul. Férjhez menetele esetén e ház jövődöbelijének birtokába menjen át.
- Buga ur úgy nézett a levegőbe mint egy invalidus gyökjel.
- Nem értem.
  - Pedig professor az ur és matematikát tanít.
  - Abban nem fordul elő ilyes.
  - Hát majd én megmagyarázom. Stockingerék szegény zongorahangoló család, négy gyermekkel. A Rézi is stimmel, mert az apja nem győzi. Szegény nem fiatal már, de jó leány. Vegye el professor ur s öné lesz a tehénutcza ház.
  - Elveszem.
  - Próbálja meg. Stockingerék lakása: népszínház-utcza 54. Második emelet 5.
  - Alásszolgája.
  - Humillimus... de azt a krajczárt, ha szabad kérnem.
  - Itt van! - sóhajtá Buga ur s leballagott, megörökösödve úgy, hogy a szeme is majdnem könnybe lábadt belé.

II.

Stockinger Réziék csakugyan a népszínház-utcza ötvennegyedik számú házában laktak, még pedig a második emeleten, nem levén a ház, csak két emeletes. A népszínház-utcza pedig nem a haute-volée utczája, azt jól tudja minden ember. Hanem egy szegény zongora fel- és lehangolónak mintha csak teremtetett volna lakóhelyül.

A zsidvásár közvetlen szomszédságában, kilátással a kerepesi temetőre, épen jelképezte a szegény zongorahangoló élete sorját. Zsidvásár, örökös zsidvásár és lárma között élni, - mint biztató kilátást örökké a kerepesi temetőt tartván lelki szemei előtt.

Mert ki nem borzad a zongorahangolóktól? Ki nem fut a merre lát, valahányszor foghuzó-alaku kulcsával s szerszámos pakktáskájával bekopogtat a házba, hogy ott harmadfél óra hosszat üsse az octávát borzalmára minden békeszerető léleknek? - S mi elfutunk, - de hová fusson önmaga elől a szegény stimmelő? Neki nolens-volens végig kell hallgatnia nem egy,

nem tiz, de száz ilyen zenebonát, s mindennap újra kell azt kezdenie - egész a kerepesi temető kapujáig. Talán még siri álmaiban is az a szörnyű zene zug át, a mitől mi itt fenn annyira borzadtunk, de a mi ő nékie kenyérmuzsikája vala - fisz-á, bé-ász és gisz-hisz!

Ne gondolja azonban senki, hogy azért a zongorastimmelő házában octáva-kolompolás fogadja az embert. Otthon csönd van és házias hallgatás, ugy annyira, hogy ha volt valaha zongora-hangolónak otthon a házánál saját zongorája, - tizet mernék tenni egy ellen, hogy soha sincsen felstimmelve. Ez hozta zavarba Buga urat, a ki is azt hitte, hogy elég lesz beütnie az orrát a kapun, hogy azonnal alulról-fölülről zongora-kolompolás üsse meg füleit s ő hang után indulva egyenesen rátaláljon Stockingerék lakására.

Belépvén azonban a kapu alá - halálos csönd fogadja mindenütt: körültekint - zárt ajtók, leeresztett függönyű ablakok mindenfelé. Persze, a kik a népszínház-utcza végén laknak - nem érnek rá otthon tölteni az időt, hanem hajnalban megindulnak s késő este kerülnek elé megint.

Körültekint újra, házmester után néz. Mintha bizony a zsbvásár szomszédságában még ilyen költséges és a mellett goromba figurát is tartanának. Kit kérdezzen? mindenütt zárt ajtók, lefüggönyözött ablakok. Legjobb lesz, ugy hitte, felmászni a második emeletre, ott becsengetni, vagy megkopogtatni minden ajtót s megkérdezni: nem lakik-e itten a Stockinger Rézinek az apja, a zongorastimmelő?

A mint azonban a második emeletre ér, jobbra az ajtón, mely épen szemközt fogadta, egy vizitkártyát lát függeni, rajta ez a felírás! «Buga Szaniszló, - tanár.»

És különös; A doppelgängerek világába jutott-e vagy a szeme káprázik, vagy valami ördögi csalódás játszik vele? Megint olvasta a névjegyet. Megint csak az állt rajta, hogy «Buga Szaniszló, - tanár.»

Aha! Egy eszme villant át agyán! Ő maga - bizony valljuk meg az igazat - szegény felvidéki gyerek volt, ki a jó emberek szivessége, de leginkább boldogult keresztapja, Virozsil Seszták Nep. János kegye által jutott Czibakházy, a gazdag nyárspolgár házába nevelőnek s mint ilyen végezhetette be tanulmányait s kapott állást egyik tanintézetben.

Odahaza, fenn, Nyitrában maradt még egy tizenöt tagu család, hug, öcs, néni, bátya - aligha-nem ezek közül, természetesen az utóbb születettek sorában, akadt egy második Szaniszló, a ki csak oly nyomoruságosan, mint ő, elvégezte az iskolákat s most itt grassál Pesten.

De «tanár»! Hiszen neki mint budapesti tanárnak csak ismernie kellene egy ilyen fidellime hasonnevű collegáját - plane ebben a városrészben? Nem állhatott ellent a kíváncsiságnak s egy pillanatra feledve Stockinger Rézit, a Czibakházy testamentomot és a klavierstimmelést - becsöngetett a váratlanul megtalált alter-egohez. Valaki belülről föltreterezte az ajtót, Buga Szaniszló belépett.

Egy szőke, sovány ábrázatu fiatal ember fogadta szürke kaputban, kezében, füle mellett s fogai között egy-egy tollszárral.

- Kihez van szerencsém? - kérdé a belépő Buga.

- Azt én kérdehetném - felel foghegyről (persze, mikor a tollnyél, mint egy zabla feszül a szájában!) a helybeli Buga, intra dominium.

- Én - mond a Purzl küldötte, (rövidség okáért öregebb Buga) Buga Szaniszló tanár vagyok. Hát ön?

- Én is az vagyok!

- Miféle jusson?

Erre a szóra a helybeli Buga kivette a balkezével a tollnyelet fogai közül s a bal füle mellé dugta.

- Miféle impertinens kérdéseket tesz nekem az ur?

- Én? - felel elképedve az öreg Buga.

- Igen, az ur. - Felbandukol ide, leolvassa a nevemet a vizitkártyámról s benyit hozzám a tulajdon titulusommal: vigyázzon, hogy ki ne dobjam!

- Engem, Buga Szaniszló professort?

- Igen, én, az urat, én, Buga Szaniszló, professor!

Az öreg Buga látta, hogy így semmire sem mehet. - Tótul szólította meg:

- Nyesi ti moj bratyi z Nyitri?

Ez hatott. A helybeli Buga szelidebb lón, az édes anyai nyelv, az a «bratyicsku» egyszerre szívébe nyilallott, mintha csak az onnan hazulról valók közül szólította volna valamelyik!

- Hát az ur is kraján?

Igy nevezik a tótok egymást in camera caritatis.

- Ale pa jaszom! (Persze hogy az vagyok).

- Nyitrából?

- Onnan. Bulinből. Az apám Buga Jano. A malom mellett lakik.

- Aj - braty... akarom mondani kedves bátyám, te vagy hát! Azt hittük kőműves majszter lettél!

- Én meg azt sem tudtam, hogy a világon vagy. Bizonyosan azután születted, hogy én elszakadtam onnan hazulról.

- Biz ugy húsz évvel vagyok fiatalabb tenáladnál!

- No az szép idő! Hát te is tanár vagy?

- Az. Okleveles tanár vagyok, de nincs állomásom.

- Ahá! Tehát azért nem tudtam rólad előbb!

- Látod, most is instanciát írok a ministeriumhoz... valami assistensi állásért. Nincs protekció.

- No, majd beszerezlek én valahová!

- Áldjon meg a krajánok istene! Legalább...

- Kenyérhez jutsz.

- Még egyébhez is...

- Valjon?

- Egy csinos feleséghez is.

- Hohó! ilyen korán?

- Tudod, apánk is tizenöt esztendőskorában házasodott, mégis két ilyen derék fia lett, mint mi vagyunk - én meg már húsz éves vagyok.

- Aj, a-, bratyicskám... hát aztán kit szeretsz?

- Biz én szegény, de nagyon derék leányt szeretek... Itt a házban lakik.

- Itt? Kinek a leánya?

- Valami zongorahangolóé!

Öreg Buga elképedt, kékült, zöldült.

- «Zon-» «go-» «ra-» «hangoló»?...

- Az bátyám. Szegény, de becsületes.

De már nem fejezhette be. Öreg Buga beleragadt a gallérjába és szidalmazni kezdte.

- Te gyilkos... Te rabló. Te bátyád boldogságának megrablója... te... te... nem is tudom micsoda?

- Mit? Én? Megbolondultál?

- Nem, gazember, de meg fogok bolondulni, ha ez így tart. Hiszen te az én menyasszonyomat szereted?

- A te menyasszonyodat?

- Azt hát.

- Mi jusson a te menyasszonyod?

Itt megakadt az öreg Buga. Hirtelenében csakugyan nem tudta, mi jusson menyasszonya neki Stockinger Rézi? - Hanem aztán eszébe jutott a fonál, a vékony czérnaszál, melyhez reményeit kötötte, mely jogának kiinduló pontját képezi.

- Hát azon a jusson, hogy az a leány nekem van testálva.

- Testálva?

- Az hát. Nemes Czibakházy Mátyás uram és jóltevőm által, a ki is engem tett összes készpénzének örökösül!

- Téged.

- Hát bizony engem.

Fölébredt a nyitrai jó vér az ifju Szaniszlóban.

- No, akkor adj ma ebédre valót... még a héten nem ebédeltem...

Öreg Buga meg volt fogva. Ennyi henczegés után restellette volna halálíg azt mondani, hogy még ő fizetett rá a Czibakházy-örökségre egy osztrákértékű krajczárt.

Elővette az erszényét s kikeresett belőle - egy huszast.

- Nesze, gazember, ebédelj! Egy hete nem ettél meleget, mégis szerelmes mersz lenni, holott én, a ki mindennap háromszor eszem főttet, csak alig merek házasodni?

- Nem kell a szerelemhez főtt étel!

- Ahhoz nem, - azt megengedem! De a házassághoz igen. - No de ahhoz sincs.

- Majd szeresz te hivatalt!?

- Én? neked? a ki az én menyasszonyomat akarod elrabolni? Hivatalt? Még azt is elveszem, a mi van!

- No ez bajos lesz.

Az öreg Buga megszegyenlette magát. Valami más tárgyra, vagy legalább térre akarta átvinni a disputát.

- Aztán meg ez a házasság rangodon alul való. Én, mint itteni gyámod ebbe nem egyezhetem!

- Ejnye, de nagyra vagy a méltósággal meg a rangoddal!
  - Vagyok hát. Nem engedi a familia becsülete.
  - Dehogya?
  - Ez messalliance lenne.
  - Ugy látszik elfelejtetted, hogy az édesapánk szegény drótos volt; te is annak készültél.
- Ez a százhatvan fontos gorombaság aztán végkép kihozta a sodrából öreg Bugát.
- Te impertinens fráter, te pernahajder, gézenguz, éhenkórász! Te familia-gyalázó! Te apád-anyád megszégyenítője, bátyád szerencséjének szétrombolója! Eszeveszett! Semmirekellő!
  - Ne lármázz.
  - Mit? Még a kályhát is beütöm. Meg fogom neked mutatni, akasztófáraló, hogy a zongora-stimmelő leányát mégis én veszem el!
  - Akkor cyankálit veszünk be mind a ketten, s holnap benne lesz az ujságban a rendőri hírek között, hogy te öltél meg mind a kettőnket!
  - Nem kapsz cyankálit, gazember! azt csak receptre adják ki.
  - Van a vegytani laboratóriumban. Mindennap ott vagyok, reggel nyolcztól tizig.
  - Jézus Mária! Ez a gazember gyilkosság hírébe akar engem keverni. - Most mindjárt lemondj arról a leányról!
  - Nem én.
  - Hát ha mint apád helyettese, azt mondanám neked, hogy parancsolom!
  - Akkor azt mondanám, hogy parancsolj a kellnerednek, a ki délben főttet hoz neked, de nekem ugyan nem parancsolsz.
  - Akkor hát haszontalan minden kérésem?
  - Elvileg az.
  - Akkor hát add vissza a husz krajczáromat!
  - Fizesd meg az elvesztegetett időmet! Én hatvan krajczáron alul nem adok órát senkinek. Te már két óra hosszat veszekedel velem, tehát egy forint husz krajczáromat raboltad el - még tartozol egy forintommal.
  - Haramia! Még egy forintot zsarolna ki rajtam!
  - Testvéreileg leengedem ötven krajczárra.
  - Majd megtanítlak én uzsorára!
  - Kérlek, légy szives. Hasznát venném.
  - Elmaradj a hangolóéktól, mert kitétetem a szürödét!
  - Sohase is léptem át a lakásuk küszöbét.
  - Hát hogyan ismerkedtél meg vele?
  - Kaparj kurta, neked is lesz.
  - No, neked nem lesz. Két hét alatt az én feleségem lesz, fogadom.
  - Nincs arra logarythmus Mocnikban!

- Majd meglátjuk. Azonnal megkezdem a harcot!
- Ne áruld el hát legalább a haditervedet!
- Vagy úgy. No servus.
- Hozzon isten máskor is. A hányszor meg akarod látogatni a menyasszonyodat, nálam megfésülködhetel, mert most ugyan borzas vagy.
- Adj egy kefét.
- Szerezz hivatalt.
- Egy keféért? Te Ezsau!
- Nohát nesze ingyen!

Azzal elkezdte kefélni szerelmetes bátyját elül-hátul. Az a kefélési processzus alatt is egyre szidta szegényt, a min az jó izüket nevetett.

Mikor elbucsuzott, érzékenyen megölelte az öccsét.

- Legyen eszed, Szaniszló.
- Van. Adhatok neked is belőle!
- Szerencsétlen! Isten áldjon meg!
- Balra van az ajtajok, ötödik szám alatt!
- Majd megtalálom magam is.

Azzal elindult, teljes gálában, ifju Szaniszló pedig sóhajtva szedegette fel lehullatott tollszárait s visszaindult dolgozni.

Alig ült le: újra csengetnek. Az öreg Szaniszló volt, a ki nem tudta megtalálni az ötödik számot. Persze, mert a padlásajtó épen nyitva volt, ez eltakarta.

Még az öccsének kellett utat mutatni a küzdterre. Kell-e ennél nagyobb lovagiasság? S mindennek dacára öregebb Buga Szaniszló meghuzta a csengetyüt, s indult hideg vérrel megbontani két sziv boldog kötését.

III.

Az ifju Szaniszló visszament a szobájába, de nem dolgozni. Miatta tótágast állhattak a gyökjelek és kitevők.

Ugy érezte, mint ha egy irtózatoss gyökjelet vertek volna a szivébe s öreg Szaniszló mint egy nagy kilenczes ült volna a gyökjel szárai közé, hogy kivonja belőle a kilenczedik gyököt - majd meg úgy érzé, hogy valami ismeretlen kéz zárjelbe helyezi szerelmes szivét s mint egy gömbölyü, de mégis karcsu nyolczast - oda írja mellé az ő ideálját, a kinek emléke szivét e hatványra emelje! Mert az ifju Szaniszló is matematikus volt. Már pedig nincs borzasztóbb egy szerelmes matematikusnál.

A legridegebb prózát hordani a fejében s a legköltőibb lángot a szive mélyén - két olyan dolog, hogy vagy a mathesis vize fogja eloltani a szerelmi tüzet, vagy ez fogja kiszáritani az egész egyszeregyet ifju Szaniszló fejéből.

Félő, hogy öreg Szaniszló intrigái folytán az utóbbi fog megtörténni. Mert még is megingott egy kissé az ifju hite. Bátyja gazdag, mint gondolá, most örökölt, hivatala van, - egy szóval:

partie egy szegény zongorastimmelő leányának. De hát ő micsoda? Senki, semmi. Diplomás koldus, - tudós éhenkórász... A leányok mind egyformák. Hat rájuk a gazdagság, a fény, a biztos jövő tudata.

Az ő szive választotta is meg fog szédülni, s ő előbb-utóbb sógora lesz a kedvesének s ringatni fogja az öreg Szaniszló apró, születendő csemetéit... Nem! Azt soha sem! Nyíltan ki fog állani a leány előtt - elmondja neki a dolog mibenlétét, megkérdi - szereti-e igazán oly hiven, mint ő azt hiszi. Kész-e lemondani a vagyonos kőről, ellentállani a rábeszélésnek, a szegény család rimánkodásának, az apa haragjának, dühének...

Itt a bökkenő! Az apa. Ez fogja tudni kényszeríteni a leányt. Erre aztán oly zürzavar támadt szegény ifju fejében, hogy felcsapta kalapját, bezárta a kis szobát gyökjelestől, ábrándostól s elindult kóborolni. Azaz, hogy nem is annyira kóborolni, mint a szokásos rendezvousra. Ez volt az órája.

Az ő megismerkedések is egyszerű volt és költői, mint minden szerelmi történet. De nehogy tovább is rémülettel gondoljunk szegény Stockinger Rézire, a ki maga is zongorákat hangol, csunya és tul van a harminczon, fel kell lebbentenünk a fátyolt s bevallani, hogy az ifju Szaniszló Málit szereti, a szegény Rézi kedves, csinos hugát. Ez az egy szó elejét vette volna a testvérháborúnak - de kinek jutott volna eszébe? Ifju Szaniszló csak nem gondolta, hogy a szegény ránczos Réziről van szó - öreg Szaniszlónak pedig csak egy Stockinger leány volt a világon - a Rézi. Többről nem tudott, de nem is akart.

A kis Máli barnahaju, kékszemü, szelid teremtés volt. Naiv és egyszerű. Tanítónő volt valamelyik ferenczvárosi normalis iskolában. Négy órakor - néha háromkor - elvégezte a dolgát, akkor már ott várta Szaniszló az iskola-utcza végén s egy órát együtt töltöttek, néha az utcán sétálva többet is. Utczai volt az egész ismeretség. Eleinte otthon a lépcsőn találkoztak. Ott ismerkedtek meg.

Málinak feltűnt a halvány, szőke, szomorú ifju, Szaniszlónak a fürge, dudolgotó kedves kis madárka, mint álmaiban nevezte. Ugy intézte a dolgot, hogy együtt érjen haza vele. Akkor mögötte ment a lépcsőn s leste, nem ejti-e el Máli a zsebkendőjét vagy egyik könyvét? Azt sietett fölvenni és neki átnyújtani. Kapott érte rendesen egy szép, mosolygó «köszönetet».

Egyszer valami nagyobb csomagot hozott haza Máli. Szaniszló a lépcső alján kikérte magának a kipirult lánykától a kegyet, hogy felvihesse. Megengedettett neki. Az nap Szaniszló félre csapta a kalapját s füttyült is. Nemsokára néhány lépéssel a kapu előtt találkoztak. Utólérte, megszólította, felkisérté. Hiszen egy házban laktak! Néhány hét alatt már messzebből kíséerte.

Beszélgettek együtt dolgaikról, fáradalmaikról. Még panaszkodtak is egymásnak, Elmondták a tanítás millió baját, kellemetlenségeit, az előljárók pedans magaviseletét, - a gyermekek boszantásait, aztán meg az élet többi viszályát. Kezdték szánni egymást - s ez már sympathia. A sympathiából pedig két ifju sziv között nem a gyűlölség szokott kifejlődni. Kezdték fölfedezni, hogy mind a ketten egyforma ábrándokat táplálnak, rajongnak a szép természetért.

Máli csak érezte a csillagok és tavasz szépségét; Szaniszló, a tudós, meg is tudta neki azt fejteni. Órahosszakig beszélt neki a kosmos végtelen nagyszerűségéről, a természet örök és változhatlan törvényeiről, melyek egyik legszentebbike a szerelem. S a kis Máli hallgatta hiven, beszédes szemeit az ifju lelkesült arczára függesztvén, csak úgy szivta be a szép szavakat, ezeket a hamis vendégeket, melyek megfogják az ember szivét - és rabbá teszik. Bánta is ő - hisz érezte, hogy az ifju egész lelkével már az övé!

Az is volt. Egymásé lettek észrevétlenül.

Mikor a szép tavasz első virágai kikerekedtek, sokszor elnyújtották a sétát, ki a mezők felé. Keresztül lopódtak a Ferenczváros alacsony sikátorain át a kerepesi temető faláig, azt megkerülve kiértek a czinkotai országút melletti rétekre, ott szívták a szabad levegőt s az ujszülött virágok kedves lehelletét.

Van a százházon túl, a réteken át egy kis facsoport, ligetnek is beillik. Emelkedettebb helyen van, az új lóversenytér mögött. Széléről be lehet látni a ködös Pestet, a vén Gellértet várkoronás homlokával, a zugliget, a svábhegy lomb-perémes magaslatait - s el a messze sikságra, a hol szabad szárnyon lebeg a tavaszi szél s hajló buzavetések olvadnak össze a kék láthatárral. Ott időztek legtöbbit.

Magános sétáimon sokszor fölkerestem e helyet s nem egyszer találtam ezt a fiatal párt, ülve a virágos akáczfák aljában, szíva az akáczvirágok és a szerelem bódító illatát.

Azon a napon is, midőn a két testvér háborút izent egymásnak, ebben a kis ligetben sirták ki magukat a szerelmesek.

- Málikám. Te nem lész az enyém.

- Ki mondja azt? Ki kényszeríthet az ellenkezőre?

- Az apád.

- Ne félj. Szegények vagyunk nagyon. Apám, testvérem és én keservesen keressük a kenyeret.

- de egymás boldogsága árán meggazdagodni nem akar egyikünk sem.

- Bizom benned. Ugy-e, mindig fogsz szeretni?

- Tehetnék-e mást? Szivem parancsol - én csak engedelmeskedem.

- Áldjon meg az isten érte. Én, tudod, hogy imádlak, hogy csak veled akarok élni. Miért nem ad az Isten valamit, hogy ne lennék olyan nyomoruságos bizonytalanságban?

- Bizzál. A ki összevezérelt bennünket, a ki sziveinket összekötötte, gondoskodni fog, hogy el ne szakaszsanak egymástól. Hiszen sziveinket tépné ki másképen.

- Tehát ha holnap eljössz, elbeszélisz mindent?

- Mindent. Tudom, hogy apám egy perczig sem titkol előttünk semmit.

S visszaindultak szép lassan, de nem a szokott vidámsággal, nem a rendes lelki nyugalommal. Az ég is felhősnek látszott, a csillagok is homályosabbaknak tetszettek előttök. A szerelem első tövisei, az első disharmonia azon az égi hangszereken, melynek neve: sziv. Mikor elváltak, olyan forrón csókolták meg egymást, mintha soha többé nem találkoznának. Még a gondolat is, hogy valaki elválaszthatná őket, oly végtelenül fájdalmasnak tetszett, mint maga az elválás.

Szaniszló hazament kis szobájába s igyekezett tovább dolgozni egy dissertatió a «Természet-tudományi Közlöny» számára. Nem ment. Minden sorban betolakodott az akáczfa illat, a bucsucsók, meg az öreg Szaniszló negyvenéves ábrázatja. Elindult kóborolni. A mint a lépcsőn leér, valaki a vállára teszi a kezét. Az öreg Buga Szaniszló volt.

- Te vagy az, bátya?

- Én öcsém! - válaszolt az diadalmas hangon.

- Jó kedved van látom!

- Azaz, hogy... a győzelem mámor...a...

- Tehát győztél?

- No... persze... igen. A mennyire egy látogatás után győzni lehet... de...

Látszott rajta, hogy valami furja az oldalát, de nem mer vele színt vallani. Az ifju Szaniszló pedig még sápadtabb lett s nem kérdezett többé semmit. Csakhamar elvált a bátyjától. Az bucsuzóra visszafordult.

- Legközelebb megint meglátogatlak... hanem... izé! - Megint visszafordult. Az ifju Szaniszló is megállt. - Rábámult bánatosan, - szótlantul.

- Hanem... izé... - dadogott tovább az öreg Szaniszló.

- Nos?

- Mégis csak... menykő gusztusod van neked, édes öcsém.

Ez furta az oldalát. El is sietett e szavak után, mintha kergették volna. Öccse még sokáig bámult utána, végre fejcsóválva megindult. Nem értette a dolgot.

IV.

Nem is érthette a szegény ifju Szaniszló ezt a furcsa nyilatkozatot. Lássuk hát, a mit úgy is sejtünk, hogy mi volt annak tulajdonképeni magyarázata?

A bátya csakugyan bekopogtatott a Stockingerékhez. Csak Rézi volt otthon. Az öreg hangolás után járt, Máli az iskolában volt ilyenkor, a két fitestvér egyike műhelyben dolgozott, a másik katona. Valahol Grácban fekszik az ezrede. Rézi is csak azért maradt otthon, mert irgalmatlan rheumája van. Egészen feldagadt bele a bal képe, a melyre korpás zacskót rakott gyógyító szerül. Épen a paradicsom-befőttes üvegeket revidiálta, felnyitván és megszürvén a penészeseket. Egy nyitott paradicsomos üveggel kezében, arczán az irgalmatlan állású zacskóval, nyitotta ki az ajtót Buga urnak. Legkevésbé sem volt meglepetve. A hangolót sokan keresik.

- Itthon van Stockinger ur?

- Nincs. Rózsavölgyihez ment, a honnan a jelentkezők listáját hozza el, hogy tudja, hova menjen holnap hangolni.

- Talán a házikisasszonyhoz van szerencsém?

- Terézia vagyok, a leánya?

- Csókolom kezeit! - mondá Buga Szaniszló és meg is tette, nem törődven Rézi hadakozásával, meg azzal, hogy paradicsomos lett a bajusza.

- Tán hangoltatni méltóztatik?

- Nem. Én Buga Szaniszló, tanár vagyok, egyéb ügyben óhajtom tiszteletemet tenni Stockinger urnál.

- Kérem! Azt hiszem, nemsokára haza jön! Foglaljon helyet.

Azzal kötényével széket törült meg s megkínálta vele a professort. Buga nagy prosopopeiával telepedett le s megkezdte a harcot.

- Csak méltóztassék folytatni. Nincsen szebb, mint hölgyeket munka közben látni.

- Akkor mi mindig szépek vagyunk, mert a kezünk meg nem áll.

- Bámulatos. Imádandó. S nem fárad bele sohse?

Rézi sóhajtott, de nem fájdalmasan, hanem a békés megnyugvás arczkifejezésével.

- Ez, tanár ur, ismeretlen dolog minálunk, a kifáradás. Kifáradni itt annyit tesz, mint meg nem élni.

E közben valami kellemes szag ütötte meg a háztüznéző professor orrát. A sült krumpli kellemes szaga az, mely a tüzhely felől párologt befelé, eltöltvén az egyszerű, tisztességes butorzatu szoba belsejét. Folyt egy darabig a párbeszéd, az időről, a pesti rossz kövezetről, a drágaságról, minden tekintetben Buga ur meglepedésére. Hanem türelme egyre fogyott. Rézi pedig észrevevén nyugtalanságát, meg nem állhatta, hogy meg ne kérdezze:

- Mi nyugtalanítja a tanár urat?

- Kedves Terézia kisasszony - ha szabad kérdenem - nem ég meg a krumpli?

- Ah! - riadt föl meglepetten Rézi, - egészen elfeledtem! Jaj de jó, hogy megmondta. Ugy megfeledkeztem a tisztelt tanár ur társaságában... engedelmet.

Azzal kisietett s nemsokára e Buga urra hízogó nyilatkozat után egy pléhtálcán párologó sült burgonyával, sóval s egy szelet vajjal lépett be, hogy megkínálja Bugát. Az ember tagadta volna meg magát, ha visszautasítja!

Elfogadta nagy lelki örömmel. Így telt az idő, negyedóra negyedóra után, míg végre Buga ur megúván a várakozást, bucsut vett a sült burgonyától és Rézitől, kiben jószívü, munkás, szelid teremtést ismert meg s eltávozott, a lépcső alján találkozáván öccsével, kit is úgy megriasztott a diadalhírral, a mely mint látjuk, nem is volt nagyon légbőlkapott.

Az ifju Szaniszlót azonban végkép leverte ez a hír. Fél éjjel kinn sétált a folyosón, nézve a csillagok előtt futó felhőket, de azok nem hoztak neki vigasztalást. Akkor elkezdett ábrándozni. Hogy miképen lehetne ő belőle rendes tanár? Ha a holnapi hivatalos lapot a kezébe kapván, ha abban valamelyik garmond betüs «hivatalos részben» ezt olvasná:

«A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter Buga Szaniszló okleveles tanárt a budapesti *-kerületi főreáltanodához rendes tanárnak nevezte ki...» Hogy ugranék föl, hogy döntené föl kávéját! Hogy futna konkurrálni az öreg Szaniszlóval, a ki bizonyosan nem is álmodja, hogy ő micsoda ábrándokat forral ellene. Valóban forralt, hiszen a feje úgy égett, mint a katlan; végre is kénytelen volt visszamenni szobájába, mert a szokatlan járás-kelés folytán egypár ablakot kezdtek kinyitogatni, megnézendő, micsoda hazajáró lélek kopog az ambituson?

A mint lefeküdt, megint csak a miniszteriummal álmodott. Üldözte a hivatalos lap, mint egy nyomtatott kísértet, cicerósan és garmonddal, néhol «spationirt és durchschossen»! Hogy ne! Szegény feje már a negyedik folyamodványt írta meg a miniszteriumhoz, mind hiába.

A jótékony álm utoljára megkönyörült rajta. Mire fölébredt - tizenegy óra volt délelőtt! Hallatlan! Ennyi ideig még nem aludt soha, még tán direktor korában sem fog. Ez valamit jelent. Gyorsan felöltözött, lement a lépcsőn, épen Málit találta, a ki visszajött az iskolából.

- Mi ujság?

- Semmi! Bátyád tegnap nálunk volt, de a papa nem volt otthon. Ugy látszik, semmit sem végzett!

- Talán ma jön! Légy szilárd! Isten veled!

Azzal elment a sarok kávéházba, a hol már csak az öreg Krautschneider, nyugalmazott sótiszt ült ilyenkor, olvasván a «Steierische Grenzboten»-t, a mely neki Leibjournalja, meg Mihály a kellner, a ki szintén hirlapbongésszettel foglalkozott. A mint Buga Szaniszló belépett, a kellner felugrott helyéről, meghajlott mélyen s nagy hangon köszönté:

- Jó reggelt, tekintetes tanár ur! Sokáig méltóztatott aludni, tekintetes tanár ur! Reggelit parancsol tekintetes tanár ur!

Mi lelte ezt? gondolá magában Szaniszló, hogy ez engem összevissza «tekintetes tanár uraz»? Nem értem! Letelepedett egy márványasztal mellé, komolyan, még mindig a délután eseményeivel foglalkozva. Alig jutott eszébe a reggeli. - Mihály azonban szélgyorsasággal ott termett s a kávé mellett letette a mai hivatalos lapot. Mi érte! Sohse szokta tenni:

Szaniszlónak eszébe jutottak az éjjeli szörnyü álmai a «Budap. Közl.»-ről s némi remegéssel vette kezébe a lapot. Legfölül ciceróban egynéhány kanonokot neveztek ki, két ember díjmentes miniszt. tanácsosságot kap, - aztán... aztán?... kezd káprázni a Szaniszló szeme... aztán jön a garmond... még pedig cursivval tarkázva... A cursiv-ot legelőször olvassa el. Az két jelentős szó: «a vallás- és közokt. m. kir. minister»... s a másik? A másik «Buga Szaniszló okleveles tanárt». A vége meg az, hogy a «budapesti *-kerületi főgymnasiumhoz... stb. stb.!

Ki törődnek a többivel? Hogy ugrott fel... hogy döntötte ki a kávé, hogy akart elfutni reggeli nélkül? de Mihály visszatartotta.

- Ujat hozzak, tekintetes tanár ur?

- Igen. Számítsa triplán. Holnap fizetek!

- Tudom, mondá kezeit dörzsölve Mihály, jól tudom, tekintetes tanár ur! - Azzal elfutott s hozta a második porciót. Még ilyen kitünő étvágygyal sohasem reggelizett Szaniszló. Reggeli alatt pedig kifőzte a teendők további tervét.

Ez a következőkben állapított meg: Felvenni a fekete kabátot, keztyűt huzni, bekopogtatni pont tizenkét órakor Stockingerékhez és megkérni Málit, még mielőtt bátyja odajönne. Most már ő is független állású, biztos egzisztenciájú ember, nem kell kerülnie a ház táját. Dictum factum. Hazament, tőle telhetőleg gálába tette magát s megindult pontban háromfertály tizenkettőkor Stockingerék ajtaja felé. Be is kopogtatott. Belépett. A konyhában Máli forgolódott. A szeme könnyes volt.

- Mi bajod?

Máli meg volt rémülve.

- Az istenért, Szaniszló, hogy jössz te ide!

- Hogy ég az arczod! Miért sirtál?

- Itt a bátyád!

- Voltál már a szobában?

- Nem. Nem is megyek be. Nem is hittak. A papa van benn. Rézi, meg ő.

- Hát aztán?

- Kihallottam a beszédjüket.

- Nos?

- Kérőben van itt!...

Szaniszló egy szót sem várt tovább. Berontott. Odabenn épen megindító családi jelenetet talált. Rézi sirt, Stockinger ur pedig, egy hatvan év körüli őszhaju, kistermetű ember, épen ölekezett érzékenyen öregebb Buga Szaniszló ural. Mindenki meg volt lepetve, a mint az ifju Szaniszló egy kissé fojtott hangon reájok köszöntötte az «alászolgáját».

- Van szerencsém. Legyen szerencsém. Kihez legyen szerencsém? - dadogá a még mindig elérzékenyült Stockinger.

Az öreg Buga azonban megelőzte az ifjút és diadalérettől ragyogó arccal bemutatta őt a jelenvoltaknak e sokatmondó szóval:

- Az öcsém!

Az ifju Szaniszló pedig szintén fején találván a szeget, egyenesen a dolog érdekleges részére tért, e szavakkal folytatván és végezvén be a bemutatást:

- Kinevezett budapesti tanár a főgymnáziumban.

Az öreg Buga, mintha a nagy dobot hallotta volna megdördülni a füle mellett, egyszerre nem hallott.

- Mi vagy?

- Kinevezett főgymnáziumi rendes tanár! - ismétlé az ijedelem láttára sokkal szilárdabb és emelkedettebb hangon az öcs.

- S csak azért jöttél ide, hogy ezt nekünk megmondod?

- Nem, - folytatá az ifju Szaniszló.

- Vágjunk egyenesen a tárgyhoz.

- Azért jöttem, - szólt a házigazdához fordulva, - hogy kedves leánya kezét megkérjem!

- Az én leányomét? - riad föl Stockinger.

- Az én menyasszonyomét? - kiáltott öregebb Buga Szaniszló.

- Akár menyasszonyod, akár nem. Kérni van jussom.

- Azaz nincs.

- De van!

- Azt majd a papa mondja meg.

- Ez halálos sértés.

- Ha elégtételt akarsz...

- Mit? még duellálni akar a gonosztevő! Te testvérgyilkos!

- Csenedesedjenek uraim! - lépett közbe Stockinger papa.

- Bocsásson meg, kedves ipam uram, ezért a lármáért, de ez a semmirekellő...

- Nem baj, zongorahangoló vagyok; nekem ez a mindennapi muzsikám.

- A tanár ur, - vágott közbe az ifju Szaniszló, - oly kifejezéseket engedett meg magának egy kartársá irányában, melyek...

Az öreg Buga megijedt az ünnepélyes hangtól, melyen e szavak mondva voltak: megszeppenve alább hagyott a nagy hanggal.

- No jó... Engedelmet kérek. Bocsásson meg. De a kisasszony kezét én már megkértem.

- Én meg megkérem...

Itt már oly fenyegető kezdett lenni újból a hang, hogy Stockinger papa, a ki el nem tudta gondolni, hogy míg eddig a kakas se kukorikolt az ő kedves leányai után, most egyiken - plane az öregebbiken két ilyen szolid partie veszszen össze - jónak látta egy nagysándori vágással szelni ketté a gordiusi csomót.

- Tehát az ifju Buga ur is Rézi leányomnak kezét kéri?

Erre a szóra, mintha nyakon ütötték volna, az ifju Buga elhült. Csaknem kiszaladt a száján egy «mentsen isten!»

- Én? Rézi kisasszony kezét? Nincs is szerencsém ismerni.

- Hát akkor a Máliét?

- Hát Máli is van? - hüledezett közbe az öreg Buga; kételkedvén benne, ha Rézivel jár-e a tehén-utczai ház, vagy a Málival?

- Igen is, kinn főz a konyhában.

- No hát én azt kérem. Régóta szeretjük egymást, csak áldása hiányzik, kedves Stockinger ur.

Erre Máli is befutott, körülfonta az apja nyakát mind a két fehér, gömbölyü karjával és olyan szépen, olyan kérőleg nézett az apjára, hogy az öreg Stockinger nem állhatott ellent. Sirva fakadt s kiterjesztett kezeit az uj párra nyujtva, - így kiáltott föl:

- Das stimmt!

Az öreg Buga pedig nem tudta: örüljön-e vagy boszankodjék? A tehén-utczai ház ugyan a Rézivel neki jut, - de a szebbik, pedig ugyancsak szebbik, az az öcscsének jutott. No mindegy, azért mégis ő lesz kettőjük közül a háziur.

*

Még az nap délután elment öreg Buga Szaniszló Purzl ügyvédhez, jelenteni neki a sikert s megbeszélni vele a továbbiakat.

A mint belépett az irodába, Purzl ur szokott pokrócz-goromba modorában rivallt rá:

- No még se boronálta össze magát avval a vén satrafával?

- De igen is... - riadt vissza rémülten Buga ur, - de instálom, egy bizalmas kérdésem volna.

- No csak bizalmaskodjék. Mi az?

- Vajjon minek küldött egyedül engem Stockingerékhez, ügyvéd ur, holott ez a kívánatos partie mások konkurencziáját is fölkelthette volna?

- Azért barátom, mert okos embert sajnáltam volna avval a szalmacsutakkal összeházasítani, de magáér nem kár.

- Köszönöm szépen.

Hát még mikor meglátta a tehén-utczai házat - persze az esküvő után? - Rozzant földszinti putri volt. Képzeltető, hogy a tehén-utczában nincsenek paloták. De Rézi áldott jó teremtés volt, olyan jószivü, mint Máli s nem hiába volt az apjuk zongorahangoló, de az uj házaspárok dolga - mindig stimmelt.

A „senki fia.”

I.

Alkonyodik. A bezdáni rév minden habján egy egy piros sugár ül, mely mint tündérlovas ugrik át a másik hullámra, a mint az egyik elbukik alóla. A dunasziget fűzfáin áttör a piros fény, a mint a batinai hegy felső ormáról rá esik. Ott állt valaha a tündér Ilona vára, mondja a néprege, mely megaranyoz mindent, mint a nyugvó nap. Batina, a kis halászfalu már sötét; a hegyoldali temető kis keresztjei kifehérlenek még az alkonyi homályból, a falu tornyán még ül egy piros sugár, mint valami elmaradt bibortollu költöző madár az alkonyat elvonuló madárseregéből. Kékes köd ül a dunaöntések fölött, mint egy szemfödő, melyet az elhunyo pusztára tesznek. Tul, a kőszegi dunaoldalon bérczes a vidék, Baranyamegye tájai hullámanak, mint megkövült habjai egy zivataros tengernek, melyeken haragos zöld tajték gyanánt állanak a fák bodor koronái. Mohács felé ellapul a hegy, s nagy füzes szegélyzi a Dunát. A bácskai parton aztán egyszerre, mintha egy varázsvessző vágta volna el, - rónatáj terül el véges-végtelen. A bezdáni csárda mellett, hol a Ferencz-csatorna monumentális bejárása van, kezdődik az erdő, melyen át nagy dunaágak vonulnak; áradásaik nyoma ott maradt az erdő sötét mélyén, süppedékek alakjában, majd aczélfényü tótükrök képében. Most már kemény ut visz be Bezdániig, melyen úgy jó, mint rossz időben biztosan halad az ember az erdők lombsátora alatt, ki a bezdáni nagy tisztásra, melyen tul a nagy alföldi róna terül el egész a Tiszáig, viruló zöldmezőkkel, sárguló vetésekkel, közbe-közbe egy «szállás» zöld fáival, fehér tanyáival, majd a Bara mocsár, mely Gákován innen kezdődve huzódik buzogányos sásával mértföldek hosszát.

Csakhogy még negyven esztendővel ezelőtt nem volt meg a bezdáni klinker-ut, s az erdő feneketlen süppedékei között kellett utat keresni kocsinak gyalognak. Valósággal életveszélyes ut, különösen éjjel, a mikor a vén fák árnyéka eltakarta a gyilkos ingoványt, s zátonyt hazudott a feneketlen sártavak közepébe.

Az erdő szélén a piruló alkonyi égre bámulva ül egy vén csikós. Karjaival térdeit öleli át, s kezeit összekulcsolva, rövidszáru piros pipáját felfelé szoritva néz a hullámozó Dunára szakadatlanul. Tulnan a batinai kémények kék füstje emelkedik az ég felé, s a keleti hegyoldalon kigyulad egy-egy pásztor-tüz. A feketülő Dunán halászcsónakok eveznek a darázs holt Duna felé, csöndes taktusban vervén a vizet villanó lapátjaikkal, melyekről piros kláris gyanánt hullanak az alkonyat végső biborától megfestett vízcseppek. Ide hallatszik az izsépi malmok ketyegése. Most ért át az utolsó komp. Nagy dobogva-bögve másznak ki belőle az átszállított szarvasmarhák s lépegetnek lassan a homokos parton fölfelé. A kormányos hosszan kiáltoz az evezőknek. Piros viganóju asszonyok, leányok szállnak ki s kosarakkal fejükön mennek sietve a csárda felé. Lassan besötétedik. A Dunántul megcsendül az esteli harangzó: a vén csikós lassan leemeli fejéről a nehéz, széles karimájú kalapot, s a kigyuladó csillagokat keresi a szemével. Talán imádkozik. Beljebb az erdőben ostorpattogás hallatszik. Valami pásztor lehet. Lenn a homokparton vízért menő lányok nevetése cseng. A felső kavics-sarkantyun megtört hullámok csevegése vegyül a harmóniába. A felhők nyugaton lilaszínüekké változnak, keletre már csillagos az ég; beáll az éjjel. Valami sáppadt fény dereng a láthatáron Zombor felé - a kelő hold első sugárkövetei. Az erdőn végigborzong valami kísérteties lehelet; az esteli szél, mely megrázza a tölgylevelet. Az öreg csikós is fölkel, körülnéz, mint a ki nem tudja, hogy merre vegye az útját. Megáll. A csárda felől czimbalomszó hangzik, majd rikácsoló dallam, kurjantásokkal vegyítve:

«Én vagyok a bácskai fi,
Nekem nem parancsol senki,
Sem a Jászság sem a Kunság
Csak az alföldi biróság.»

Az öreg megcsóválja a fejét, mint a kinek nem tetszik valami, s arrafelé indul, honnét az ének szól. A dunaparton csillingelés hangzik, megittatták a kompról szállított ökröket, s felfelé hajtják valamennyit. Egy nyalka legény hajtja az első kettőt, egyenesen a csikós felé. A kelő hold arczára világít. Félre csapott kalapja mellől göndör haj lóg vállára: nyalka kis bajusza van, sötét szeme, szomorú arcza. A vén csikós megismeri, megáll, várja a mig odaér.

- Te vagy, Andris szógám?

- Ked az, Jóska bácsi? mit csinál erre?

- Pihenőt tartottam. Hát te?

- Hajtom a gazdám ökreit.

- Hová!?

- Hát haza.

- A sűrű szállásokba?

- Oda hát.

- Nem bódultál meg?

- Már minek bódultam volna?

- Már ma éjjel?!

- Látja ked.

- Bolond apád. Egy se megy át elevenen.

- Pedig muszáj.

- Oszt' mér!

- Tudja ked, hogy milyen ember; nem lehet vele tréfálni. Pedig megmondta, hogy holnap reggel otthon legyenek, mert kiadja az utamat.

- Hát adja ki.

- De nem addig van ám Jóska bácsi - mert hát -

- Nincs több gazda Bácskában?

- Az van - hanem -

- Hanem Juliska nincsen, ugy-e!?

- Az nincs. Az már igaz.

A vén csikós hümmögött, morgott, feltolta a kalapja karimáját, megvakarta csimbókos haját, azzal oda fordult Andrishoz.

- Jól van szógám, hanem menjünk ketten.

- Annál jobb! Haj te! Gombos ne!

Azzal nekiterelte a csengős állatokat az erdőszélnek. A mint befelé ballagtak, Andris az ökrök mellett, a csikós nyomában, - mintha az öregnek gondolatait akarná kiegészíteni, - így folytatta:

- Mert lássa ked, Jóska bácsi - sanyaru ám az én életem sora. Se apám, se anyám; mindenütt, a hol ismernek, csak a senki fiának hinak. Azt se tudja a gazdám, a ki fölnevelt, hogy ki teheneborja vagyok. Nem is szerettem soha senkit, - engem sem szeretett senki a világon, még a kutyák is megtéptek, ha a tanyán jártam. Most aztán nagy sokára találtam egy lányt, a ki szeret úgy, mint még eddig senki. Jól esik ám az én lelkemnek, ha azt tudom, hogy engem is szeret valaki, hogy nekem is van valakim ezen a világon, a ki én irántam is szivbeli jó indulattal viseltetik, gondol rám akkor, amikor saját édes anyám is elfeledkezett rólam. De ha Sajgó uram telkes gazda, - én még szegény vagyok: nagyon régi história... Talán ha beleavatom magamat a gráncziájába, megkapom Julist, - aztán lehet még én belőlem is boldog ember; azért iparkodom.

- Jól teszed, szógám.

Az erdőn át zengett még a csárdabeli nóta czimbalomkisérettel.

«Én vagyok az, én vagyok az, az a nem jó
Korcsmaajtó-nyitogató
Édesanya-szomorító...»

A csikós megállt.

- Ki rikogat úgy a csárdában, Jóska bácsi?

- A gazdád fia.

- Pali?

- Az hát.

- Hát még?

- Csicsó Pista.

- Az a naplopó?

- Az.

- Lássá bátyám, pedig ez kerülgeti Juliskát.

- Álld utját!

- Fogadom is...

A többit csak foga közt mormogta Andris. Beleértek az erdő sötétjébe.

Minden lépés nehezebbé lett. Patkós csizmaik nyomában viz szürengett a gyep alól, s nagy cuppogva, tocsogva huzta süllyedő lábait a két ökrök. Andris a nagyobb fák felé tartott, azoknak a gyökerei körül keményebb a talaj, s némelyiknek a kérgén fejszevágás jelölte az utat, a mi különösen télvíz idején nagyon hasznos. A mint a fű megreszketett lépéseik előtt, nagy ijedten ugráltak föl a megriadt békák, mialatt rokonaik az erdő csöndesebb helyein vittek végbe szakadatlan kurutyolást. Néhol megzörrent fölöttük a cserág, s egy galylyal feljebb repült az ijedt vércse, - majd meg a tisztásokon nagy kaszáva rebbent föl az alvó gém, s emelkedett a holdvilág felé: itt-ott szalonkák berregtek, a mint apró szárnyaikkal gyorsan verték az éji levegőt, messze benn az erdő mélyében, mint a tündérek hívó kürtje, bugott a bölönbika, az a csalóka kis madár, mely orrát a vízbe dugva úgy kürtöl, mintha tülköt funának valahol.

Jó félóránnyira lehettek az erdő mélyében, mikor a vén csikós megtörte a csendet.

- Megállj, szógám; nem hallasz semmit?

- Valami suhogás. Tán az öreg-Duna hullámzik.

- Nem a! Valaki pocsékol az ingoványon át.

Nemsokára zavartabb hangok közelegtek. Majd rikácsolás, lárma, jajgatás hallatszott.

- Ez Kusza Panna, a vén cigányasszony. Ismerem a kajbálásáról. Mi baja lehet?

- Tán belefordult az ingoványba. Ugy kell neki, mit keres itt éjszaka!

- Szegény pára! mindig azt mondogatja, ahányszor lát, hogy ha ő akarná, de nagy urat csinálna belőlem!

- Ne mondd!

Ezalatt a ritkuló fákon át elérték a tisztást, melyen az ingovány terült el. Magas, zöld, hajló sás takarta az egész tisztást, minden levelén egy vízcsepp, minden vízcseppen egy holdsugár. Olyan volt, mint egy gyémántokkal elhintett zöld bársonyterítő. A vén fák derekán fehérlett a moh a holdfényben; az ingovány szélén vörös lánggal lobogott valami tűz, fekete füstje a fák galyain áttörve gomolygott a csillagos ég felé! Az ingoványon áthallatszott az égő galyak pattogása. Azok mellett állt Kusza Panna, condrás, lelógó hajával, piros keszkenőjével, rongyos viganójával. Arczára világított egyfelől a tűz, más felől a holdvilág. Egyik arcza vérpiros volt, a másik zöldes, mintha az ördögök maszkozták volna ki éjjeli komédiára. Kezeit tördelte és jajgatott valami különös énekszerű jajgatással, mint a halottsirató oláh asszonyok.

Andris meg a csikós nemsokára azt is észrevették, hogy mért jajgat. Az ingovány közepén két fej bukott fel-alá. Egy lófej, meg egy emberfej. Az obligát vak ló meg a Kusza Panna fiának, Fityinek a feje. A vén pára bizonyosan szabad legelőre hagyva mindig mélyebben tévedt az ingoványba s mire Fityi észrevette, már nyakig volt; a mint aztán mentésére sietett a jeles paripának, maga is belekerült a veszedelembé, melyből alig van szabadulás. A lesüppedőt mintha huzná valami mindegyre lejjebb, a mint kapaszkodni akar, keze lesiklik a sima sásról s belemélyed a hideg, nyirkos habarékba, nyakáig ér a víz; álla körül elsiklik a vízi kígyó s tüdejét fojtja az állóvíz dögletes gőze. Lábait át meg átfonja a sás, nymphaea, vízi buzogány és békavirág gyökere és fogva tartja mind halálig. A cigánylegény is már a végét járta. Szemei messze kidüledtek a küzdésben, - haja csapzott a víztől, melyben el-elbukott, megint fölmerült. A ló horkolt mellette két hátulsó lábára állva, de az is sülyedt pillanatról pillanatra. Már sörénye is alig látszott.

Kusza Panna félelmes jajgatással nézte fia vergődését. Jajgatott és könyörgött egyszerre. Fityi szótlánul tépte a sásleveleket, egy-egy pillanatra kiemelve magát a hinárból. Ekkor értek a tisztásra Andris meg a csikós.

Andris megismerte a cigánylegényt. Egy pillanat alatt tudta, mi a teendője. Megfogta az első ökör szarvát, belevezette az ingoványba.

- Tartsd magadat Fityi csak még egy kicsit!

Fityi megragadta a ló sörényét. Eddig ugyan úgy látszott, kimélni akarta, hanem hát már a saját élete csak drágább volt, mint a vén lóé. A sörénynél fogva a ló nyakára mászott, s mellig kiemelkedett a hinárból.

A csengős ökör lassan hatolt beljebb a sás közé. Andris a hátára ült s bizta magát az állati ösztönre. Az ökör mintha tapogatta volna, merre lépjen, minduntalan változtatta az irányt. A másik ökör nyomában volt, azon a csikós ült. Egyszerre az Andris ökre, mintha szilárd talajt talált volna, egész ügetve Fityinek tartott. Annak már az orrába tódult a víz. Andris az

üstökénél fogva kapta ki; az nagyot nyelt, aztán két kezével addig hadarászott, míg jól átfogta Andris csizmaszárát, s engedte magát vontatni kifelé.

A csikós ökre azonban rosszul járt. Nem hallotta a párja csengőjét, mely az iszapba merülvén, nem szólhatott, - orrát magasra feltartva uszott találom formán, a merre az egyenes irány vezetted. Nem tartott három perczig - elmerült nyom nélkül.

Épen akkor ért Andris a parthoz. A cigánylegény ledőlt egy cserfagyökérre, - Kusza Panna meg nagy, hangos orditással rohant oda, egy égő galylyal megnézni, él-e még a fia?

Andris visszanézett a holdsütötte ingoványra. Se ökrök, se csikós.

- Jóska bácsi! Jóska bácsi!

Semmi hang. Lefutott az ingovány széléhez.

Valami mozgott a mocsár közepén. Talán a szél ingatja a sáslevelet?

E pillanatban fölbukott a csikós feje, kalap nélkül. Csodálatos ügyességgel feküdt hasra a sáson, s mind a két kezével egyszerre nyult ki a sás után, s egyet-egyet rántva magán siklott az ingovány fölött, mint egy vizikigyó. Még egy pár rántás s elérte a cserfagyökeret, melyen Fityi feküdt. A makrapipát akkor is a foga között tartotta.

Kimászott a vízből s lerázott a kezéről két nadályt; csurgott róla a habarék. A sás megvágta kezét, arcát. Vértett, mintha vérfürdőből jött volna.

- Én hát itt vagyok, szógám, de az ökröd, az beleveszett.

- Csak ha ked itt van!

- De nem addig, ecsém! Hát a gazdád?

Andris egy szót sem szólt. Nagyot gondolt, mintha lelkében elvonult volna minden, a mi történhetik. Hosszu hallgatás után odavetette:

- Julis szeret; - mit én bánom?

Ezalatt a cigányasszony már megbizonyosodott az iránt, hogy fia él. Fel is ült már, neki-támaszkodott a cserfa törzsökének. Szólni még nem tudott. Kusza Panna pedig nekiment Andrisnak, hálálkodni.

- Aranyos Andrisom te! Fizesse meg az isten. Én is megfizetem. Ilyen jót még nem tett velem senki. Veled sem, gyémántom, Fityikém, virágom. Andris, hogy az uristen aranyozzon meg. De fogadom is arra a radnai Máriára, hogy nagyurra teszek, mert birlak ám!

- Hallja ked, Jóska bácsi? Mármeg!

A vén csikós elmosolyodott.

- Teregesd azt a gunyát száradni a tüzedhez, vén boszorkány. Nem fizetésért tettük a mit tettünk; te meg Andris szógám, lásd el azt a maradék ökrödet, hogy az is pocsékká ne legyen.

Mialatt Andris fához kötötte az ökröt, a cigányasszony egyre hálálkodott.

- A radnai Máriára fogadtam. Meg is teszem. Utána látok még ma.

- Láss utána, hogy ehessünk valamit. Éhesek vagyunk, meg a Fityinek sem lesz rossz egy kis gyomormelegítő. No, Fityi! hogy izlett a habarék?

A cigánylegény felkelt, megfogta Andris kezét, megrázta.

- Ne adja az isten, hogy valaha rám szorulj; de ha rám szorulsz, nem bánod meg, fogadom.

Azzal körülülték a tüzet, szótlánul, s várták míg Kusza Panna megfőzi a vacsorát, valami jóféle halpaprikást.

Aztán elővette Fityi a kocsioldalból a hegedűjét, - s huzott rajta fájónál fájóbb nótákat, csak úgy zengett tőlük az erdő, s elhallgatott a csalogány.

Andris fejét kezére támasztva bámult mereven a tűz hamvadó parázsába s hallgatta a hegedűszót. A vén csikós horkolt; - Kusza Panna meg eltűnt, nem volt sehol.

II.

Hajnaldott. Messze benn az erdőben megszólalt az erdők fuvolyája, a csalogány. Halk szellő berzengette az ingovány vizét, hajlott belé a sás, mint egy nagy smaragd-tó zöld hulláma. A fák kelet felé ritkuló során át piroslott az ég.

Andris fölkel. Nem sietett már hazafelé, - ugyis hiába. Egész éjjel tervet forralt, mimódon lehetne belőle még boldog ember?

Körülnézett. Fityi odaborult a csergyökerre, úgy aludt el. Hegedűje a hamuba ért. Andris kihuzta onnét. Sáros volt még a fiu az éjjeli usztatástól.

A vén csikós nem volt sehol. A fához kötött ökör nyugodtan kérődzött a fűben. Andris leoldta a féket, s megindult a ritkuló fák alatt a bezdáni sík felé. Alig két lépésnyire ugrott fel előtte egy nyul, s hátraeresztett füllel iramodott a sűrűnek. Feje fölött csiripeltek a madarak; egyik száraz ágról egész csóka-tábor repült el.

Az erdő széle felé fehérlett valami. Andris arra indult; - a mint ökre csengője megszólalt, az erdőszélről bőgés hallatszott, majd a csikós hangja.

- Siess már azzal a párjával, Andris!

Andris megvigasztalódva tartott arrafelé! Nem volt már egyedül.

A csikós ott várt rá az erdőszélen egy ökörrel.

- Ki ökre az, Jóska bácsi?

- Most a miénk.

- De hát kié volt?

- Mi gondod rá?

- Minek hát az?

- Neked; jó lesz párjának. Legalább szárazon viszed el az éjjeli usztatást.

- De ne vigyem én azt. Nem kell a ked ökre.

- Ne bolondulj hát.

- Nem kell, ha mondom.

- Ühm. Hát hiába jártam oda négy óra hosszat...

- Az már a ked dolga.

- De ha ugyis vetted a két ökröt a mányoki vásáron. Nem ismeri a gazdád!

- De ismeri a gazdája... meg én... meg ked... meg Julis is megismerné.

- Bolond apád... Jól van hát no. Hát mi lesz már most Sajgó urammal?

- Kiadja az utamat.

- Merre?

- A világba. Megyek katonának.

- Hát Julis?

Erre már nem tudott felelni Andris. Rácsapott az ökörré, s ballagott utána szemére huzott kalappal.

A csikós is utána eresztette a maga ökrét, azzal nekiállt Andrist vigasztalni. Nem könnyű munka volt. Julist is nagyon sokszor kellett emlegetni. Meg utójára, a csikós is unta már a dolgot.

A bezdáni töltés végén, a merre most a kikötő van, megálltak itatóra. A csikós erőnek erejével nyakába akarta disputálni Andrisnak a «talált» ökröt.

- Hát ha ked maga változnék ökörré, elfogadnám-e?

Erre aztán nem lehetett felelni.

- Nohát akkor legyen az ördögé!

Azzal odakötötte az ökröt egy ladik vaskarikájához, maga pedig megindult Andrissal a város felé.

- Csak azt röstelem a dologban, - mormogá, - hogy ökörhajtásra adtam magamat. Azt is csak a te kedvedért - hiába.

Az öreg még sem akart nyugodni. Tanácsolt Andrisnak mindenféle életpályákat.

- Látod, beállsz csikósnak. Bojtár vagy nálam máma. Maholnap számadó. Lesz magadnak is vagy huszonnégy lovad. Az árán telket vehetsz. Elveszed Julist. Vagy akár beállhatsz a vármege emberének. Sok jó emberünk van nekünk azok közt. Nem rosszul fizetjük őket. Te volnál a legjobb. Három esztendő sem adok, - ezer váltó forintot raktál élére. Vagy elmehetsz gazdának a zalathi földesurhoz; ott most verték agyon a gazdát. Te elmehetnél a helyére.

- Zalathra nem megyek.

- Miért?

- Mert ott találtak a sövény alatt. Emlékeznek is rá sokan. Rám olvasnák az apám anyám szégyenét.

- Vagy igaz. Akkor hát eredj révésznek Monostorra. Ott visszük át a «madárhozta» csikókat mink, számadók, úgy holdfogyatkor, éjszaka. Te tudsz hallgatni: te lennél csak igazán a mi emberünk. A másik nem volt az, azt belefajtották a Dunába.

Andris sokalta már a dolgot.

- Nem értek én az ilyes mesterséghez, Jóska bácsi. Hagyjon engem a magam utjára. Eltalálok én azon magam is...

- ...A pokolba.

- De nem az akasztófára.

Ennyi elég volt az öreg csikósnak. A «becsületjében» volt megtámadva.

- Eredj hát, ecsém, - az orrod után, csak meg ne bánd. Apád nem szeretett úgy, mint én, - rám sem hallgatsz, - tégy hát, a mint jónak látod. Én azt akartam, hogy ember legyen belőled, - lehetett is volna, de te nem t'om miféle sárból vagy gyurva. Valami nagyurnak születted. Hát csak rajta. Meg ne bánd.

- Nem én.

- Isten megáldjon.

- Kedet is.

Azzal elváltak a tanyák sarkán, a hol a sűrű szállások kezdődnek. Andris maga maradt.

Máskor talán nagyon fájt volna neki a csikós bucsuja. Most annyira tele volt a szive mindenféle keserőséggel, sejtelemmel, talán haraggal is, hogy e fájdalommal több vagy kevesebb - nem is tűnt föl neki. Pedig nagyon jól ismerte az öreg csikóst. Az nem szokott kibékülni senkivel. Apja helyett apja volt. Mikor mint kis gyerek először kezdett járni a maga lábán, Jóska bácsi elkérte Sajgó gazdától, kivitte a méneshez, eljátszogatott vele óraszámra, felültette kis borzas csikók hátára; Sajgó gazda persze nem törődött vele, ha nyakát töri is. Talált gyerek volt. - Bezzeg törődött a csikós!

Mikor egy kicsit emberebb lett Andris, megtanította megülni a lovon mint a huszárt - vagy a mi még több: mint a csikóst. Megmutatta neki a puszták minden titkát; megtanította rá, hogyan, merre kell ellovagolni egy éjszaka a Dunától a Tiszáig ember nem lakta pusztákon, homokbuckán, kiszáradt szikes tavak medrében, nád között, erdők mélyén. Elvezette a Bara mocsár hosszán, ingó sás között olyan uton, melyet senki sem tud, napok hosszát. Két öllel odább a vízbe fulhatott volna; de a vén csikós úgy ismerte a Barát mint a lovait. Hadd tudja a gyerek azt is. Jó lesz neki «valamikor».

Hogy az a «valamikor» be nem következett, csak Andrison mult.

A mint most így hazafelé ballagtában egyedül maradt, eszébe jutott mindez. Bánta is a csikós-nak adott feleletet, meg nem is bánta. A mint lassankint föltűntek előtte az ismerős földek, tanyák, kutgémek, boglyák, füstölgő kéményü nádföldek, a zöld gyepek, a szikes ut az erdő felé, gyermekségének tanúi, egykori kis játszótársai a virágok, a nádbuzogány, a semfűsövény piros bogyói; messziről fehérlett a kis ház, a melyben huszonkét esztendő jött és ment el fölötte - valami úgy megfogta a szívét, mintha csak ki akarta volna tépni onnét. Valami nóta is hangzott a prostyák mellől, a szőlőskert felől, mintha Julis lett volna. Arra meg épen a szemébe lopódzott valami ismeretlen vízcsepp, minek a forrása fájdalom, s elsápad rá minden virág, a melyet megöntöz.

Máskor Julisra gondolni vigasztalás volt neki. Akármi bubánatja akadt, akárki keserítette is: csak Julisra gondolt, a ki úgy szereti őt, mint apja, anyja sem szerette, s megenyhült rá a lelke. Most nem hogy enyhült volna, még keservebb lett a Julisra való emlékezéssel. Valami fájó sejtelem nyomta a szívét, mint egy rossz álom, a melynek boszorkánynyomása alól nem birt szabadulni. Leült a gákovai határdombra a zombori országut mentén, s bámult, bámult a tanya felé, mintha minden vágya a szemébe szállt volna. Az ökör csöndesen legelgetett mellette, néha-néha megrázta csengős nyakát, mire zümmögve repültek szét a méhek a mező virágairól. Andris nézett a végtelen zöld rónára, a végtelen kék égre, ott fehérlett a staniticsi torony, amodább Zombor három tornya, balra kanyargott a nádas Bara, a krusevlyai tanyák; nem nézte egyiket sem. Sokkal messzebb járt a szeme, - a jövődőben.

Bealkonyodott, mire magához tért elmélyedettségéből. Leballagott a tanya felé.

A kanász volt az első ismerős, a kivel találkozott. Máskor mindig röhögve fogadta, meg bagót kért tőle. Most levette zsiros karimájú kalapját, úgy köszönt neki.

Andris váltig tünődött rajta, hogy neki szól-e a köszöntés, vagy az ökörnek? Mivelhogy az ökör új volt, - vele pedig azelőtt nem történt soha ilyen megtiszteltetés.

A kutyák a régi módon ugráltak feléje. A Dráva meg a Tisza, meg a Lompos. Csak a csengős ökör ellen protestáltak egy kicsit.

A mint a koronafa-sövény mellett befordult, megpillantotta Julist. Ott gyomlált a konyhakertben. A mint Andris meglátta, odaszólt neki.

- Julis lelkem. Jó estét!

Julis ijedten fordult meg, törölgette a kötényével a szemét. Vörösre volt sirva.

- Jó estét... ifiuram!...

A végét már csak úgy zokogva mondta ki. Azzal megint visszahajlott a saláta fölé, gyomlált tovább. A könnyei peregtek le az arczán.

Ifiuram!? - Mintha arczul csapták volna Andrist, odafutott a sövényhez.

- Julis lelkem! mi bajod!? Jer ide, mondd el!

Julis rázta a fejét, mint a ki azt mondja, hogy mi haszna, úgy sem lehet azon segíteni!

- Apád bántott?

- Nem a.

- Ki hát?

- Senki.

- Itthon a bátyád?

- Itthon.

- Csicsó Pista is itt van?

- Az is.

Erre a szóra már átugrott Andris a sövényen, az ökröt a fékjénél fogva tartotta a sövényen kívül. Az nagy csengve-bongva rágta a sövény zöldjét.

- Kéretni jött?

- Kéretni.

- Hát az apád?

- Odad neki.

- Hát rám nem is gondoltatok?

Julis késett a felelettel.

- Nem lehet már magára gondolni...

- Mi lelt, Julis?

- Nagyon nagy ur lettél... lett az ifiur!

- Mi a menkő!

Valamit kezdett sejteni. Kusza Panna jutott eszébe.

- Ma este megyek Monostorra a nénémhez... ott is maradok a... lakadalomig!

- Ma este!...

Hogy mennyi fájdalom volt ebben a két szóban, azt csak a jó isten tudhatta. Annyi bizonyos, hogy a szó megakadt rá mind a kettőjük nyelvén.

- Semmi mondanivalód nincs hozzám?

Julis sirva közeledett. Ráborult az Andris keblére, - megcsókolta forrón, azzal elfutott a méhes felé. Csak annyit kiáltott vissza:

- Imádkozzék értem!

Andris pedig visszament a sövényen, bevezette az ökröt az istállóba; süvegelték valamennyien. A félszer alatt fényes hintó állt. Valami úgy szorította a szívét, ahányszor csak rátévedt a szeme. Mintha sejtette volna, hogy ez a fényes hintó hozta meg minden boldogtalanságát.

Azzal csöndesen ballagott be a kis fehér ház felé, azt forgatván elméjében, hogy mint leszen ő az ökörrrel történeteket előadandó?

A konyhaajtó előtt pipázott foghegyre Csicsó Pista. Valami nagy megvetés volt a tekintetében a mint Andrisra nézett, mintha csak azt mondta volna: mégis az enyim lesz Julis!

Mintegy feleletül erre a hangtalan dicsekedésre felelt odabenn egy hang.

- Ki tudja?

A szobában beszélgettek. Andris belépett.

A keresztlábu asztal körül állott két-három uriember, mögöttük Sajgó uram. Andris köszöntötte a bentlevőket, azzal egyenesen Sajgó felé tartott.

- Gazduram... csak egy ökröt hoztam. A másik beleveszett a bezdáni erdőbe.

- ...Lánczos lobogós tere... izé... nagyon jól van fiam; meg lesz az fizetve.

Andris gondolta magában, hogy arra bizony jó ideig fog várni Sajgó uram, s épen a történeteken gondolkozott, mikor a gazda szavai teljesen megvilágosították a dolgok állását.

- Mert kedves Andris öcsém, mától fogva vagyon, a ki te helyetted szavatol és fizet. Ime megtaláltuk az apádat, - vagyis -

Egy magas, őszbecsavarodott szakálu, komorarczu ur jött feléje s kivette Sajgó gazda szájából a szót.

- Megtaláltuk egymást, édes fiam. Ezen az asztalon fekszik a ruha, melybe pólyálva talált Sajgó uram. A mellé tett levél, meg a czigányasszony keresztje csak felületes megerősítés.

Andris átlátta, hogy ez az az ember, a ki őt boldogtalanná teszi.

- Ki légyen az ur?

Sajgó uram nagy reverenciával világosította fel Andrist.

- A zalathi gróf ő méltósága.

Andrissal egyet fordult a szoba, a pusztá, meg a világ. Megátkozta magában a születése óráját.

A gróf szavai, melyeket folytatólag hozzá intézett, úgy hangzottak előtte, mintha álomban hallotta volna.

- Már most, édes fiam, átveszem gondviselésed terhét Sajgó gazdától, kit dusan jutalmazok meg neveltetésedért. Igyekezni fogunk pótolni az elmulasztottakat. Elfoglalod illő helyedet ott, a hová való vagy, s felhagysz mindennemű előbbi összeköttetéseiddel. Hálás és jóindulatu maradhatsz mindenki iránt, de soha sem fogod felejteni azt, hogy életed eddigi folyama egy

nagy tévedés volt, semmi más; a sorsé, vagy - akárkié. A tévedés kiderült, igyekezni fogunk azt felejteni és feledtetni, valamint te is felejteni fogod azt, mint egy rossz álmot.

A többit már alig hallotta Andris. Csak úgy rémlett, mintha azok az urak valamit felolvastak meg aláírtak volna, meg mintha ő Sajgó gazdának a nyakába borult volna. Érezte a kocsi robogását. Egy dühös, irigy pillantásra is emlékezett. A Csicsó Pistái volt. Csak valami elfojtott zokogást vélt tisztán hallani, a mint a hajló gyepen szállt tova a hintó, - valahonnét a kert sövénye mögül. Tisztán csak akkor jött magához, mikor a kocsiutra befordulva, a határdomb oldalán Kusza Pannát pillantotta meg guggolva, a mint két kezét felemelve kiáltott utána:

- Ugy-e álltam a szavamnak, méltóságos uram!?

Andris megátkozta magában még azt a lépést is, a melyet Fityiért tett. Azzal nekidőlt a kocsioldalnak, s úgy tett, mintha hallgatná a gróf szavait s elmerengett a csillagos égbe.

Minden csillag úgy hítta, úgy marasztalta. A füben csirpelő tücskök, a nyikorgó kutgém, a távoli kutyaugatás, az erdő felől hangzó nóta, a hazatérő nyáj halk kolompja... úgy fájtak neki, úgy hívták vissza mind. Mintha minden fűszál a lelkéhez lett volna növe s úgy szakadt volna le onnét szálankint.

Kezébe hajtotta fejét és sírt keservesen.

A gróf fürkészve tekintett rá s azt mormogta magában:

- Lám, a váratlan öröm, a boldogság! Szegény fiu!

III.

Az, a ki isten szabad ege alatt szivta magába a tudományok alapját és végcélját: az igazságot, a kinek lelke együtt fejlődött a mezők virágaival, a ki együtt imádkozott a pacsirtával s a kelő nap arczán kereste az isten képét, a természet szabad fia, - sohasem fogja magába szivhatni a hazug világ sophistikáját, czifra szavakba öltöztetett tudatlanságát, az nem fogja formába szorítani szivét és eszét, az nem fogja megtanulni a czifra nyomoruság mézes-mázos nyelvét, a szappanbuborékok áragyogását, a szemforgatók édes-szavu káromlásait, s nem állít fel magának minden lépten-nyomon hamis isteneket. Leveti magáról a ráerőszakolt álruhát s minden szava el fogja árulni azt, a mit a nagyvilágban nem szabad: lelke minden gondolatát, s ki fogja tárni mindenkinek a világ által legjobban rejtegetett titkot: szive mélyét, lelke bensejét.

Andrisból Endre lett, nagyur, gazdag ember: belsőleg azonban megmaradt a puszták szabad fia. Mesterek nem boldogultak vele, tudomány nem ment a fejébe. Egy tudománya volt: az igazmondás, egy érzése: szerelme, - ez egyik sem volt kelendő azokban a körökben, melyek ezután már az ő otthonát fogják képezni. Egytől irtózott egész életében - a hazugságtól. Ebben az új világban, melybe most kényszerítették, minden lépten-nyomon ezzel találkozott a legutálatosabb formákban. Egyszer barátságot hazudott, másszor részvétet. Egyszer a rokonszenv álarcza alá bujt, másszor a szerelem képét öltötte föl. Megundorodott egész lelkében, megátkozta azt a percet is, mikor jót tett a cigánylegénynyel, mert annak tulajdonította minden boldogtalanságát. A gróf napról napra komorabb lett. Belátta, hogy Endréből nem faraghat semmit, s még egy utolsó lépésre határozta el magát. Katonai nevelő-intézetbe adta a fiut.

Eddig elkerülte a katonasort. A világ semmiféle anyakönyvének alapján nem kereshették. Az a nagy anyakönyv, a melynek lapjaira minden be van vezetve, a természet, - az az örökbéke reszpublikája. Annak nincs szüksége katonákra. Az csak gyógyítani tud, nem pedig sebeket

ütni. Az intézetben első dolga volt jelenteni, hogy ő huszonhárom éves, nem tagadhatja, eddig nem keresték, most ime maga bevallja, - eléáll, sorozzák őt be sorkatonának.

Hiába csitították, hiába törekedett kimenteni a gróf, - a puszták fiát nem kapacitálhatta senki. Besoroztatta magát.

Ő felgondolta egyszerű paraszteszével, hogy majd ilyen uton talán visszanyeri előbbi szabadságát, függetlenségét. Remélte, hogy így talán egyszer vagy másszor csak oda kerül, ahová szíve, lelke vonzotta - a kedves kis tanyára s viszontlátja azokat, a kik szeretik - és azt a kit szeret.

Mert ezt az egyet tiltotta meg a gróf legjobban. Hallani sem akart róla, hogy Andris visszatérjen a rónára. Ajánlott neki utazást külföldre, isten tudja hová, - a fiu csak rázta a fejét és azt mondta, hogy inkább soha sem megy sehová.

A gróf azt mondta rá, hogy makacs, parasztermészete van. Hogy a tanyai élet kitörölt lelkéből minden arisztokratikus vonást, hogy soha sem lesz belőle semmi. Paraszt volt, paraszt fog maradni. Szégyenfolt a családon.

A szegény fiunak olyankor könny toltult a szemébe, de el kellett rejteni a buját, mert még kinevették vele. Egy siró arisztokrata!

Bánta is ő, mulassanak, vadászszanak, bálozzanak, a mennyit tetszik, ő ugyan részt nem vesz abban soha. Ügyetlen, - nem tud forgolódni uri körökben, esetlen a tartása, ostoba a beszédje. Hiszen ő csak őszintén tud beszélni. Arról pedig, a ki őszinte, azt mondják a szalonokban, hogy paraszt - vagy bolond.

Pedig a nők némelyike nagyon sajnálta, hogy a deli fiu nem akar hajlani, nem akar csiszolódni. Hány öreg matróna megszólította édeskés-nyájas hangon az «ifju grófot» ez vagy amaz ürügy alatt. Életes kisasszonyok, comtessek, baronessek, fiatal özvegyek a koronás világból. Hanem aztán többször nem is szólították meg. Hogyis ne, mikor az első szava is az volt a szépelgő delnőkhöz, hogy:

- Asszonynéném...

Több aztán nem is kellett.

Egyiknek pláne azt mondta, hogy hol veszi azt a sok festéket, a mit a képére rak? Másiknak csudálkozását fejezte ki, hogy ilyen vén léte-re még nem ment férjhez.

Ha pedig valahol cigánybanda játszott a főuri bálók valamelyikén, azonnal megszólította őket, hogy nem ismeri-e valamelyikök Fityit?

Egyik aztán tudott róla valamit. Azt mondta, hogy megölt egy embert, most nyomozzák. Zsivány lett a bezdáni erdőben.

Ez már szeget ütött a fejébe. Akkor kezdett morfondirozni a katonaságról. Szerencsére vagy szerencsétlenségre a gróf is akkor jött arra a gondolatra, hogy a fiuból másképp nem faraghat embert, ha csak a katonasághoz nem adja.

Ezt a tervet foganatosította is, csak hogy nem úgy sült el a dolog, mint gondolta. Tisztet akart Andrisból faragni, s lett belőle, mire térült-fordult, közvitéz.

Még pedig milyen közvitéz!

Egy év elmúlt, hogy a tanyáról fölhozták. A puszták fiának szabad lelke lángolt benne még mindig, de a bánásmód, melyben részesült, e szabad lélek mélyében felkeltette a dacot, a nyakasságot. Az meg is járja a pusztán, meg a karámon, hanem már a «gefreiterrel» szemközt

főbűn. Pedig Andris az arisztokrata körök kedvéért meg nem változtatta a természetét, - egy gefreiter miatt hát ugyan csak nem lesz más ember.

Egy reggel azt találta neki mondani valamelyik bajonétos «vorgesetzter», hogy «pofon ütöm kendet». Andris azt mondta rá:

- Hadd lám!

A gefreiter aztán meg is akarta neki mutatni.

Csak akarta; mert a mint Andris látta, hogy a freiter kezét emel, torkon ragadta, mint az örvös kutyát s úgy megszorította a nyakravalóját, hogy a jámbor császári királyi gefreiter elkékült belé, mint egy bakamondur.

Ebből természetesen láрма lett, regimentssrapport, einzeln és még sok egyéb.

Az az «einzeln» pedig nem a legkellemesebb néme a bebörtönöztetésnek. Beszélhetnek róla, a kik benne voltak, különösen, ha kurtavas is volt hozzá.

Szerencsére napjában egyszer kivezetik az «einzeln» lakóit sétára, szuronyok között. Ezt az alkalmat használta fel Andris is, hogy megszabaduljon az einzelntől és gyöngyélettől egyaránt. Érezte, hogy egyik sem neki való.

Valami főtiszt látogatta meg váratlan-hirtelen a kaszárnyát, nagy ribillió támadt, fegyverbe kiáltották az egész legénységet, - az egész kaszárnya-udvar elvesztette a fejét. Andris hamar átgondolta a dolgok sorát s a zürzavarban beillant a fászkamarába.

Ott levetette a mondurt. Megyei rabok fűrészelték fát a szomszéd ház udvarán. Csak egy deszkát kellett lejobb szorítani, hogy átmászassék. Ott az ölfa által eltakarva, a halomba rakott ruhák közül egy dolmányt meg kalapot vett el, tett a helyébe egynehány ezüst forintot, s azzal a kapun ki.

A kaszárnyában azalatt folyt a parádé.

Ő pedig a Duna-partnak vette utját. A mint meglátta a szőke vizet, mely az ő szeretett alföldje felé foly le, megkönnyebbült a lelke. Meg a póre ruha is egészen új emberré varázsolta. Megint annak érezte magát, a mi volt ezelőtt egy esztendővel.

Ezelőtt egy esztendővel! Mintha egy hosszú, félelmes álom feküdnék az akkor és most között.

Nem is volt ideje arról gondolkodni. Megkérdezte a révészeket, melyik gabnáshajó indul lefelé ma este? Mutattak neki egy üres apatini dereglyét, arra fölvetette magát evezősnek s adott a kormányosnak két máriást, hogy elébb induljanak.

Egy fél óra múlva uszott a dereglye a Dunán lefelé. A mint a Csepel sziget orra felé ment a dereglye, nagy dob- és trombitaszó hallatszott a soroksári vám felől. Akkor adták ki a rendeletet, hogy minden a vámon áthaladó gyanus ember motoztassék meg, mert katonaszőkevény van a városban.

Andris pedig nagy nyugodtan emelte előre-hátra a nagy evezőgerendát, és bámult vissza a Gellérthegy ormán magasló csillagvizsgáló toronyra.

A kormányos pedig hosszasan nézett Andrisra. Végére a vállára tette kezét és így szólt:

- Nem láttalak én téged öcsém ezelőtt egy esztendővel a bezdáni rében?

- Jó esze van kednek, kormányos, mert én ott voltam.

- Hát csak nem ismersz meg, Andris?

- Nem én.

- Nézz meg hát jobban.

Azzal föltolta szemébe huzott báránybőr sipkáját.

- Jóska bácsi!

- Csiba te! Ökrös Mihálynak hinak itt. Csikókat vontattunk föl Pestre. Hát te csak mégis megfogadtad a szavamat?

- Én-e?

- Te hát. 'Szen dezentor vagy, látom!

- Miről?

- Hát, öcsém, a nyakadon felejtetted azt a gégeszorítot. Azt máskor dobd el, mert rád ismernek.

Andris nagyijedten tépte le magáról a nyakravalót. A bizony ott maradt.

- No, sebjaj, Andris. Én is voltam dezentor, mégis itt vagyok. A dereglyén ne félj. Ide nem szagol senki.

Azzal a ráckevei Duna-ágnak fordította a dereglyét, s a fűzes alatt eveztetett tovább.

- Erre nem jár annyi hajó.

Négynap evezés után valahol Baja fölött kötött ki. Odahagyta a dereglyét s Andrissal meg három evezőssel befelé csapott a sűrűnek, mely a parton lefelé terjed el. Vagy kétórai gyaloglás után egy nádkunyhónál állapotok meg. Éjszaka volt már, a kunyhó előtt füstölgött valami tüznek a romja, melyre szunyogkergetőül száraz füveket raktak; csakugy fuladozik az ember a füstjétől, hát még a szunyog? Jóska bekiáltott a kunyhóba. Semmi felelet.

- Gyujtsátok föl azt a tüzet, legények, főzzetek valamit; én addig elmegyek fölkeresni azt a vén boszorkányt.

- Kit?

- Kusza Pannát. Az itt a vendéglátó.

- Akkor én is megyek.

- Hova, Andris szógám?

- Kusza Pannát fölkeresni.

- Mi dolgod vele?

- A fiát kérdezem. Csak azzal akarok beszélni.

- Ahhoz én is elvezethetlek holnap éjszaka. Az is a czéhünkből való. Ott kóborog a bezdáni erdőben. Beszélhetsz vele holnap éjjel. Addig maradj itt veszteg.

Andris aztán lefeküdt a tűz mellé s nézte egész éjjel az égen futó felhőket, melyek hol ki engedték buni a holdvilágot, hol meg eltakarták.

Elgondolta magában, hogy micsoda viszontlátás lesz az? Mit fog neki Fityi mondani? Mert tudta, hogy az az anyja révén mindent tudhat, a mi csak a tanyán történt. Hol van Julis? Kit ölt meg Fityi? Mit fog szólni ahhoz, hogy ő most földönfutó dezentor. Fityi is, meg Julis is. Jobb lett volna el sem szökni. Jobb lett volna be sem állani katonának. Még jobb lett volna sohasem is látni Pestet... nem ismerni meg a grófot... nem segíteni a cigányon... az ökör is megmaradt volna, meg ő sem lett volna földönfutó.

Különben ki tudja? Hátha Julis ugysem lett volna az övé? Hátha már régen a Csicsó Pista felesége, talán gyermekének anyja is már? Hátha el is felejtette?

Erre a gondolatra aztán nagyon, de nagyon elszorult a szive. Megfordult a másik oldalára: elhitette magával, hogy a bicskája a zsebében van, arra feküdt, az nyomja olyan nagyon.

Az égen akkor futott le egy fehérfényű csillag. Ezerfelé sziporkázott, mintha ezüst cseppek hullottak volna a kék égből, aztán kialudt.

Andris elnézte a hamvadó sziporkákat az égen; két kezében tartotta fejét.

- Ki halt meg most?

Nézett a hamvadó parázsba. Kis tüzszemecskék futkároztak ide s tova a fekete, kialvó üszkőkön, miket a nép barátoknak nevez a pokolban. Andris bámulta őket míg ki nem hamvadt az utósó is.

Társai horkoltak mellette. Valahol messze, kutyák ugattak. Néha-néha megrezdült fölötte a lomb, a mint az éjjeli szél átsuhant közöttük. Ősz felé járt, egy-egy hervadó levél hullott reája. Hajnalig egészen el volt borítva száraz levéllel.

Akkor jött meg Jóska azzal az ujsággal, hogy a banya alighanem a fiánál van a bezdáni erdőben, mert egész Szent-Istvánt meg Baját felkutatta érte, de nem lelte sehol.

Azzal lefeküdtek mind a ketten s elaludtak mélyen. Jól lefelé hajlott már a nap, mikor fölébredtek.

A két evezősnek hült helye volt. Valami «üzletök» akadt, az után láttak. A csikós fölkel, nagyokat fütytentyentett, be az erdő felé.

Sok fütytentyentés után eljött az egyik dereglyés, két lovat vezetve maga után. Fel volt kantározva mind a kettő.

Jóska felült az egyikre s lábát a kengyelbe illesztette.

- Andris szógám, ülj fel erre a vasderesre, aztán csak járj a nyomomban mindéltig. Ti meg őrizzétek ezt a kunyhót; ha az a vén saraglya haza talál vetődni, mondjátok meg neki, hogy a fiát mentünk fölkeresni. Vegyétek el tőle a passzusokat, aztán jertek utánam.

Azzal nekiugratott az erdő sűrűjének.

A sűrű lombon itt-ott áttört a napsugár, s mint egy vágató aranylovas száguldott át a futók fején, arcán. Beljebb lassítani kellett a menést. Minduntalan ágat kellett félrehajtani, fadereket kikerülni, bozótot áttörni. Néhol meg is álltak, mintha a vén csikós tájékozni akarná magát. Észre sem vették, hogy lassan besötétedik.

Egyszerre vége szakadt az erdőnek, épen egy Duna-ág előtt. Megálltak. A nyugati égen nehéz viharfelhők közelegtek, olykor-olykor nagyot villámlott s a falevelek egy pillanatra ezüstté változtak a homályban. Messziről malmok kelepelése hallatszott.

- Merre vagyunk, bátya?

- Hallod a ketyegést? Azok a dautovai malmok.

- Hát minek hozott ked erre?

- Majd meglátod.

Lassan leléptetett a vízbe. A ló fejét magasra tartva uszott beljebb és beljebb, hosszú vízbarázdát huzva maga után. A villámlás megezüstözte a felkavart hullámot, mintha csak a tündérmesék ezüst folyóján usztattak volna át.

Andris követte szó nélkül.

A tulparti cserjék közt felkapaszkodva, messze sik vidék állott előttük, melynek szegélyét, a mint a gyakori villámlásnál ki lehetett venni, sötét erdő képezte. A csikós arra mutatott.

- Fél óra múlva ott leszünk. Két óra alatt meglátjuk, a kit keresünk!

Sarkantyuba kapta lovát s szélesebb csikós tempóban iramodott neki a sötét pusztának. Andris nyomában.

Szél emelkedett a rónán. Mintha valaki sirt volna a levegőben. A lovak patkója tompa dobbanással verte föl a homokot, mintha felhő támadt volna nyomukban, hogy eltakarja őket. A mint a villám a lobogóhaju, barnaarcú lovasokra fénylett, úgy tetszett, mintha fekete kísértetek kergetődnének az égi háborúval. Elérték az erdőt. Az erdőszélben csöszház állt, az előtt egy kutya vonított, üvöltött keservesen. Andrist bántotta az a vészjósló üvöltés.

- Mít nyávog az a dög olyan keservesen?

- Megölték a gazdáját, azt virrasztja. Nem tudom, eltemették-e már?

- Kik ölték meg?

- A ráczok.

- Minek?

- A lányát védelmezte előlük, le is ütött vagy kettőt, - a többi aztán felkötötte a kapufélfára. Tán még most is ott lóg.

Andris azt hitte, látja is azt a lóbálódzó fehér alakot a vonító kutya fölött, villámfénynél. Balra rántotta a kantárszárát.

- Ne menjünk arra Jóska bácsi.

- Nem is jó. Sok arra az árok.

Azzal nekicsapott az erdőnek s néhány ölnyre az erdőszéltől beljebb egy kiszáradt folyományban nyargalt tovább; ez volt a legrövidebb és könnyebb út. A lágy homok itt-ott mélyebbre süppedt a lovak alatt, - akkor a part felé tartott. A vén fák sötét kísértetek gyanánt hajlongtak fölöttük, s a mint átvillámlott az égen, mintha arcza, szeme lett volna mindegyiknek, mintha girbegurba ág-karjaikkal meg akarták volna fogni őket, mintha csavargós, kajla gyökérlábaikkal csánkot akartak volna vetni a száguldó lovaknak. Andris elborzadt belé, először életében.

Mintha most is hallotta volna a kutyavonítást.

Messziről tompa dörgés robogott át az égen. - A fák mélyebbre hajoltak a vihar hatalma előtt. Itt-ott nagyot durrant egy eltörő ág, s recsegve himbálódzott csonka törzsökén. Benn az erdőben visitott egy halálmadár.

A csikós elhagyta a folyományt, s befelé tartott az erdőnek. A bagoly-vijjogás egyre közelebb hallatszott.

Egy pillanatra megállt a szél, mintha szünetet tartott volna. Valami felhőrongyon át kibukkant a holdvilág. A bagoly egészen közelben sirt az ágak közt. A csikós egy helyre mutatott, hol a fák ritkulni látszottak.

- Ott vannak.

Valami gyöngye vörös fény szüröngött a bokrokon. A füstjét lehetett érezni. Lassan arra tartottak. Mire elérték, teljesen kibujt a holdvilág. Andris megismerte az ingóványt, melyből egy esztendeje ilyenkor huzta ki a cigányfiut.

Körülnézett. A tűz épen ott égett, a hol tavaly. Kusza Panna ott guggolt a tűz mellett, Fityi meg a cserfának támaszkodva bámult a lángokba, melyek barna arczát vörösre festették.

Leszálltak a lóról. Jóska a cserjébe rejtette őket, Andris meg a tűz felé tartott.

- Fityi! te vagy az?

A cigány ijedten fordult meg, s a fának támasztott lőfegyveréhez kapott.

- Ki vagy?

A holdvilág épen rájuk sütött. Kusza Panna elkiáltotta magát.

- Lelkem Andriskám! te vagy az?

- Andris! - kiáltott a cigány. - Mióta vártalak!

- Elkéstem, ugy-e?

A cigány ellökte a fegyvert magától. Nem mert Andrisnak a szeme közé nézni, csak úgy fél-morogva, fél tompán azt felelte rá, hogy:

- El.

Andrisnak átnylallott valami a lelkén. Körülnézett. Az ingovány-sáson most is ezer vízcsepp reszketett, s ezer vízcseppen ezer holdsugár, - csak a fák között üvöltött át valami vészjósító szélsírás s a szomszéd fáról vijjogott a halálmadár.

Megpillantotta a cigányasszonyt. Odafordult Fityihez.

- Megbocsátom az anyádnak, hogy boldogtalanná tett egész életemre. Ha tudta a titkot, mért nem hallgatta el, mért csinált belőlem, senki fiából, urak bolondját, földönfutót.

A csikós közbemordult.

- Nem jó lesz neked itt maradnod, Panna. Jere velem. Nálad vannak-e a passzusok?

- A bezdáni révészeknél hagytam. Azt mondta ked, hogy arra jön.

Alig tudott szólni szegény vén asszony az elkeseredettségtől. Fájt neki, hogy az ő vélt jótéteménye, hálája, így ütött ki.

- Lássunk hát utána. Andris, a csikókat a berekben hagytam. Használhatjátok, ugy tudom, hogy nem maradtok itt. Isten megáldjon!

Azzal eltűnt a cigányasszonynyal együtt a sűrűben.

Andris nem is igen nézett utánok. Leült a fagyökre, s találgatta lelkében, hogy mit fog hallani?

Soká maradtak szótlantul. Az ég egészen beborult az erdő fölött. Utójára is Andris törte meg a csendet.

- Kit öltél meg, Fityi?

A cigány mint egy álomból tért magához. Megfogta a puskacsövet, s vadul nézett a tűzbe.

- Csicsó Pistát.

Andris felállt. Tudta, hogy ez a kezdete annak, a mi ő rá tartozik.

- Miért?

- Mert megfogadtam neked, hogy ha valaha rám szorulsz, megszolgálom a mit velem tettél; nem tett én velem jót teljes világi életemben senki, csak te. Elmentél, bár tudtam, hogy nem

jószántodból. Itt hagyta a szeretődét. Tudod, hogy Csicsó Pista kerülgette, meg is kérte, neki is adták. Én pedig azt mondtam, hogy a te szeretőd nem lesz a másé, de még leginkább a Csicsó Pistáé nem. Gyermekkoromban eleget megrugdosott, megvérzett, azt nem rovom fel neki. De hogy a Julis szívét megtörje, azért, a ki téged szeret, azt nem hagytam. Lelőttem a lakodalom napján, mikor esküvőre vitte Julist, ott a templomajtóban. Julis, tudom, hogy megköszönte. Te is, tudom.

Andris alig bírta kimondani a szót, hogy:

- Köszönöm.

- Nem tartozol érte semmi köszönettel. Egy életért más. Csak... elébb jöttél volna!

- Hát Julis.

A cigány késett a felelettel.

- Mondd... hát Julis?

- Meghalt.

- Mikor...?

- Az éjjel... onnét jöttem ide. Megölte a bánat.

Andris nekitámaszkodott a cserfának, mintha le akart volna roskadni valami ismeretlen tehernek a sulya alatt. Fölnézett borús szemmel a felhős égboltozatra, mintha az istent vádolta volna bánatos tekintetével, hogy mért nem vigyáz jobban az égi világosságokra, mért engedi lehullani a legszebb csillagokat?...

Nagysokára lélekzett föl. Fityi tartotta fejét a két keze közt. Ránézett. Az nem tudta kiállni a tekintetét.

- Fityi. Tégy meg nekem még egy szolgálatot.

- Az isten látja a lelkemet, szivesen.

- Mikor temették el Julist?

- Mára, estharangszó előtt.

- Vezess el a sirjához.

- Elvezetlek.

Azzal elment, leoldta a lovak fékjét s kivezette őket a berekből.

Alig értek a bezdáni mezőkre, kitört a vihar teljes erővel. Föllegkolosszusok az égen irtózatossal dörgéssel hömpölyögtek egymáson keresztül. Villám villámot ért. Borús, zuhataggal elöntött vidék képét tárta föl minden villám, mintha a limbus fenekét világosította volna meg, és az ég oszlopai látszottak leszakadni minden dördüléssel.

A lovasokat éles korbácsával verte a zápor, csurgott lovaikról a víz. Különben szerencsésük volt; nem vette őket észre Bezdánon keresztül egy lélek sem.

A városon kívül Andris keletnek fordította a lovát. A zápor szünni kezdett.

- Hová arra, Andris?

- A tanyát akarom látni... még egyszer.

- Ne menj arra. Tizennégy komiszárius ment oda ma délután. Hirét vették, hogy arra jártam, most lesnek. Mindig a nyomomat szokták őrizni.

- Nekem mindegy. Nem ér az én életem már egy batkát.

- Jó.

A vihar, mintha új fölleg-bajtársakat keresett volna a határon, kavargott erre-amarra. Éjszakeről haragos fekete felhő repült segítségére. A szél egyre fújt, s már háromfelől is villámlott.

Elérték a tanyát. Andris leszállt a sövény mellett, azon a helyen, a hol utójára látta Julist. Ugy érezte, hogy az ő lelkében is vihar kavarodik, föllegek szakadnak egybe, záporkönyjük végig csordult az arczán.

A tanyán ugattak a kutyák, megsejditették az idegent. Fityi nem akarta zavarni Andrist, míg észre nem vette, hogy világot gyujtanak a tanyán s fehér alakok járnak-kelnek az udvaron.

- Andris te. Talpon vannak a tanyán!

Andris felocsudott. Felhágott a kengyelbe egy nehéz sohajtással s intett Fityinek, hogy vezesse.

Fityi keresztülvágott az avaron, szél ellenében, neki a szomszéd falunak, torony iránt.

A kutyák nyomukban voltak. Mikor a szél egy perczre megállt, mintha lovak is dobogtak volna mögöttük. Szerencsétlenségükre mindig szaporábban villámlott. Ha valaki mögöttük jön, el nem tévesztheti őket szem elől.

A temető árkában megálltak. A szél odahozta az óraütést. Egy óra volt éjfél után. A szél erősödött, lengette a kórókat a sirhantokon.

Fityi a legutósóhoz vezette Andrist. Rózsaszínű pántlika volt fehér keresztben a jele.

- Ez az.

Andrisnak lassan megtörtek a térdei. Ráborult a nedves hantokra, melyek az ő üdvösségét takarták el. Sokáig zokogott rajta keservesen, mint egy gyerek.

Fityi eltakarta az arczát. Alig hallhatólag mormogta maga elé:

- Te szeretted jobban... Te érdemelted volna, ugyis téged szeretett. Én nem érdemlem, hogy szeressenek.

A lovak nyihogni kezdtek az árokban. Fityi rosztat sejtett.

- Nem megyünk még, Andris?

- Hagyj még itt maradnom... egy keveset!

Nem volt ideje többet mondani. Egyet villámlott az égen, meg a temető-sövény mellett. Az égi villám valahol messze csapott le, - a földi lesodorta a rózsaszínű szalagot a fejfáról. Puska-lövés volt.

- Andris, körül vagyunk fogva. Utánunk jöttek a tanyai komiszáriusok.

- Még itt sincs nyugtom? Mikor nyugszom hát én meg valahol?

- Nemsokára.

A csendörök körülfogták a kis temetőt, s tüzelni kezdtek a keresztnek felé. Nagyot koppanva fordult ki egynehány fejfa mellettük; Fityi az árok felé akart huzódni. Andris még egyszer lehajlott, hogy megcsókolja a fejfát. Egy hosszú villám czikázott át kelettől nyugatig, egy perczig kísérteties világosságot hintve a viharkuszálta pusztára s kiforgatott temetőre. Három lövés dördült el a világánál Andris felé. Mind a három talált.

Odarogyott a fejfára. Vére elvegyült a hullani kezdő záporral s leszivárgott a hantok alá, melyek az ő világát takarták. Az a meghasadt szív odalenn vigasztalást merithetett magának belőle a halál után.

Mikor a cigány látta, hogy Andris visszaesik, megfordult és visszatért hozzá.

A sövény mellől rákiáltottak.

- Add meg magadat!

- Most már meg.

Hét-nyolcz ember ugrott be a sövényen, körülvették, hogy megkötözzék. A csendőrök hadnagya megismerte. Ijedten nézett a holttestre.

- Hát akkor ez kicsoda?

Két csendőr az arczára világított. A megtörő szemek a cigányra voltak függesztve.

- Ez? - válaszolt, - ez a zalathi gróf!

A haldokló szemei egyet villantak még, mintha protestáltak volna a név ellen, a mely ki-
ragadta őt világából és boldogtalanná tette. A cigány megértette a néma intést s a lezáruló
szemekre nézve, így fejezte be:

- A senki fia!

A kapotnyaki papház.

I.

Benn, az erdélyi hegyek között nyugodalmasabb élet van, mint «idekűnn» Magyarországon. Valami otthonosabb jellege van annak az elkerített vidéknek, a fenyvesek levegője mintha nyugasztaná a sziveket s megóvná a lángoló szenvedélyektől. Már a mint az ember átlépi a Királyhágót Kornicellnél, mintha első fuvalata hatná meg annak a békének, mely ott lebeg bérceken és fenyveseken, mint a bibliában isten lelke a vizek fölött.

De nem a Királyhágó országútján haladva lehet a kapotnyaki papházhoz elérni. A járt uttól jobbra térve, a «disznókő» meredekén fölfelé átsap az ember, folyton a Sebes-Körös jobb partján haladva a völgyek felé, s egy helyütt, hol a mélyben zubogó víz jobb partján óriás munkával robbantott alagut torkából törtet előre prűszkölve a vasut, - ott egy keskeny palló viszen át a Körös balpartjára fel a bérceknél, évszázados tölgyek, majd fenyűk között egy nagy, lehajló szikla alá; az a kapotnyaki pap házának védelme vihar és eső ellen. Mint fecskéfészék az eresz alá, úgy van odatapasztva a szegény pópa sárháza a szirt oldalához s hosszú fekete vonal jelzi a sziklán az évtizedek óta arra tóduló füst helyét.

Ez a ház az egyetlen emberlakta hely az egész körülfekvő rengetegben.

Abban is egy vén, embergyűlölő oláh pap lakik, a ki egykor lelki atyja volt egy virágzó községnek, mely itt terült el körülötte, oláh faluk módjára egymást kajbáló messzeségre épült házakból, vadász, halász, favágó szerszámcsináló néptől lakva. A férfiak szálasak, erőteljesek, a fáták karcsuk, csinosak, éjfél szeműek. Most? Egy-egy hamurakás jelöli a faházak egykori helyét s lenn, a sziklák alatt, van egy hosszú földszalag, telehintve fejfákkal; az a temető, abban laknak most az oláh pap egykori hivei valamennyien. Igen csöndes emberek. Harangszó fel nem ébreszti, madárdal el nem altatja őket; csak mikor tavasszal vadul megárad az erdélyi havasok alól előtörő Sebes-Körös vize s tulcsap a természetszabta sziklagátakon, bebetör a kis temetőbe és csikorogva fordítja ki a fejfákat, minden évben kimosva egy-egy koporsót is, ragadja magával alább, le a sík vidékre, s Rév, Tinód vagy Lugos népe el nem tudja gondolni, hogy micsoda passziójuk van az oláhoknak, hogy még halva is kikiváncsoznak Magyarországra?

Ilyenformán a kapotnyaki pap hivei még halva is fogynak s maholnap még halottja sem lesz, a kit meglátogasson. Élő úgy sincs már vagy harmincz esztendő óta.

Nem volt az mindig úgy; s a ki nem röstel követni engem harmincz esztendővel vissza, a futó idő habjainak ellenében, megtudja, miképen haltak ki a kapotnyaki papház hivei?

II.

Fláre volt a pap lányának a neve, Onuc a fiáé. Hogy legdelibb alak lett volna a kettő a környéken, azt nem lehet mondani, mert egyformán szép volt valamennyi. Mégis a Fláre ragyogó szemeinek hirtelen ment a tájon s nem egy fényes vadásztársaság ejtette utba Kapotnyakot, csak hogy megláthassa a kapotnyaki pap lányának ragyogó szemeit.

Forrongó időket élünk akkor. Valami volt a levegőben: szabadságról, egyenlőségről és testvériségről zengett az ének, oly hatalmasan, oly erővel, hogy behatott még a kapotnyaki

tölgyerdőkbe is. Egy napon vadásztársaság helyett fényes egyenruhájú császári hadsereg vonult át a Körös pallóján, Fánye a császár által vezéreltetve. A szerencsétlen egy ital pálinkáért megmutatta a császári csapatnak az utat, hol kerülhet eléje leghamarabb a Bucsáról érkező honvédszászlóaljnak, mely az akkor még vasutat nem ismerő Köröságyban törtetett Nagy-Várad felé.

Egy óra alatt fenekestül fel volt fordulva az egész falu. Minden házhoz szállásoltak be katonát, minden vagyonosabbhoz egy tisztet, a mi tökéletesen elegendő arra nézve, hogy egy oláh falu békés nyugalma teljességgel semmivé legyen téve.

A pap házához valami fiatal lovagot szállásoltak. Kapitány volt a negyedik vadászzászlóaljnál, valami Ritter von Schaumberg. Deli, ragyogó szemű, szép fiú volt, festőileg állt rajta az egyenruha, s mikor tollbokrétás kalapját feltette, bámulva néztek utána az oláh lányok. Csak Fláre, a pap lánya, tehát a háziasszony (szegény papné már rég ott pihent a körösvölgyi folyam-ágyban) nem akart tudni róla semmit. A mint legelőször megpillantotta, a szemébe nézett, a lélekzete is elállott a deli alak láttára, a szívébe nyilallott valami, a jó isten tudná megmondani, hogy micsoda? Azontul került a vele való találkozást, lesütötte a szemét, mikor a tiszt ránézett, s nem ült az asztalhoz sem ebédnél, sem vacsoránál, oly ürügy alatt, hogy most többen vannak az asztalnál, neki ott nincs helye, meg a konyhán is több a dolog, szükséges, hogy ott künn legyen.

De a tiszt sem erőltette a dolgot. Látszott, hogy a Fláre szép szemei mélyebb benyomást tettek rá, mintsem szerette, mintsem hitte volna. Kerülni akarta ő is, hogy ne legyen alkalma mélyebben nézni e szemekbe, melyek, tán sejtette, mind jobban rabbá teszik szívét. Sohasem volt otthon, mint Fláre sem. A lány barátnőit ment meglátogatni, a tiszt ez meg az előőrsök után nézett egész nap, hogy nem jelentenek-e valami újat? Azontul a rengetegben keresett nyugalmat mind a kettő, s miközben kerülték egymást uttalan utakon - épen ott kellett találkozniok.

Egy délután fegyverével kint bolyongott a kapitány a fenyves alján. A mint a cserjésen át barangol, egy őz ugrik fel előtte. Inkább vadásztermészetből, mint öntudatosan - lekapta válláról a fegyvert s célba vette a futó állatot, mely a sűrűbe ugrott. Egy perczig eltévesztette szem elől, majd megrezzent jobbról nem messze a bokor, s a tiszt egy pillanatnyi habozás után megnyomta a ravaszt, a lövés eldördült - s egy halk sikoltás felelt rá a cserjéből.

Csaknem megkövülve bámult oda a lovag. De egy percz múlva egy nőalak bukdácsolt elő a bokrok közül, arcza vértől borítva, egyik kezével a vért igyekezett elállítani, a másikkal a bozót utban álló galyait távolította el. A mint megpillantották egymást - a leány újra felsikoltott s térdre hullt, míg a tiszt fegyverét felvetve, az elszörnyedés kiáltásával rohant feléje.

Fláre volt.

- A mindenhatóra mondom! inkább saját szívembe löttem volna, mint homlokára...

- Semmi. Alig horzsolt. Csak vérzem, de az eláll rövid időn.

A karczolás csakugyan jelentéktelen volt s a vérzés elállítása után csak csekély nyoma maradhatott. A lovagot mindazáltal nem nyugtatta meg e beszéd.

Mentől inkább vigasztalta a leányt, annál szomorubb lett az s mikor, látván Fláre némaságát, egy köny jelent meg szemében, - a leány is zokogásban tört ki s a lovag térdére borulva így kiáltott fel:

- Oh, mért nem öltél meg engem! jobb lett volna mind a kettőnkre nézve!...

Ez a vallomás nyitotta fel a lovag szemét.

- Hogyan, te halni kívánsz akkor, a midőn szivedben a jövő boldogság első csiráit érzed! Hát nem lehetnél te sohasem az enyém? Hát oly messze vagyunk mi egymástól szívből, lélekben, hogy ne közelíthetnénk egymáshoz soha? Látod, a hadjárat elmúlik; én dicsőséggel, hirrel, érdemrendekkel díszítve térek meg a csatákból, s babérosan, fényesen eljövök éretted ide a bércek közé, megesküszünk, itt, a kis falusi templomban, aztán elviszlek a messze rónán át, ahol nincs fenyes és bércki zivatar, a nagy, fényes városba napnyugat felé, hol a templomok tornya az eget veri s a házak árnyékában százezren járnak... Ott urasszony lesz az én szeretettem, az én Flárém s mindenkitől irigyelve élsz velem boldogul!

- S az atyám? Az atyámról elfeledkeztél?

- Oh, nem!... minden évben, mikor eljön a délibábos nyár, mikor a felhőket verő házak között kiállhatatlan lesz az élet, eljövünk ide őt meglátogatni, hozunk neki ajándékokat a nyugat városaiból, a miknek itt a fenyesek alatt hírét sem ösmerik s fognak téged bámulni és irigyelni a falubeli lányok, mert nem kék viganóban s nem aranypéncz-füzérral jársz te akkor, de sima selyemben, a minek tükrén megtörik a napsugár!

Az oláh leány könnyben uszó szemével térden állva nézett a lovagra, mialatt csepegő vére pirosra festé körülötte a fehér virágokat.

- Szép álom - susogá, - szép álom!

- Nem álom. Ha akarod: valósítsuk meg? Légy az enyim!

Azzal át akarta fonni karcsu derekát.

Fláre, mint a kigyó, melyre parázs hullott, szisszenve ugrott fel s ellökte magától a vakmerőt. A mit aztán mondott, azt a harag és szégyen miatt fojtott hangon alig tudta elzokogni.

- A tiéd? a tiéd!... mint az utcza leányok lenn a városokban?... Hát te nem tudod, hogy mi itt fenn... közelebb vagyunk az istenhez?... hogy az mindent meglát? hogy az téged megver?... Azt hitted: Fláre erénye olyan könnyen sebezhető, mint homloka? Egy sugár a te fegyveredből megvérzett... egy sugár a te szemedből megöli a becsületemet?... A puskád nem vérzett úgy, mint a szavad!... kerítő, gyalázatos!

Azzal zokogva rogyott a vérével festett füre.

A tiszt pedig lehajolt hozzá és azt mondta neki, lassu, meggyőződéstől áthatott, remegő hangon, mint a kinek lelke nagy fordulóponton ment át rövid idő alatt:

- Fláre. Én téged szeretlek és el akarlak venni feleségül. Én most felkelek és elmegyek. Megyek le a faluba. Ott riadót fuvatok és elvonulok innen csapatostul...

A leány zokogása egyre fájdalmasabb lett; a tiszt folytatta:

- Elmegyek oda, a hol ingyen osztogatják a halált, a csatamezőre. Ott dicsőséget vivok ki magamnak, vagy meghalok. Esküszöm, hogy minden kiontott csepp véréért egy ellenséges életet oltok ki. Ha oda nem veszem, eljövök vissza s megkérlek az apádtól: át fogok térni a ti vallásotokra, mert más vallásnak apád nem adna, tudom. Ha kell: leteszem a kardot, eladom messzefekvő javaimat, építetek e bércek egyikére egy várat, mint őseim, s odaviszlek magammal, ha egy, ha két év beletelik is. Te addig hü léssz, tudom!

A leány az utóbbi szavak alatt felemelte könyes szemét a lovag komoly arczára, s mikor látta azon azt az ihletet, azt a sugarat, a mi az igazmondásnak csalhatatlan záloga - mikor hallotta az utolsó szavakat a legbensőbb bizalom hangján elmondva - megragadta a lovag kezét, egy forró csókot nyomott rá, felugrott s eltűnt a cserjésbe, e szavakkal!

- Hü, mindig hü leszek!

A lovag pedig még sokáig állott ott a bércezen, a fenyves aljában, beszélgetve egy láthatatlan szellemmel, a kivel talán nagy számadása lehetett, sokáig sokáig; aztán halkán megfordult, fölvette eldobott fegyverét, s csörtetett le a bozóton át a tölgyes felé! Minden lépésére levált egy-egy kődarab s haragos pattogással rohant szirtfokról szirtfokra a hegyoldalon alá, néhol sziporkázó kavicsstörmeléket verve le, máshol a száraz levél közt csörtetve mint valami üldözött vad, míg a szikla szájára érve, merész ivben szökkent ki a mélység fölé s hangtalanul zuhant alá a Körös forgó örvényébe.

Alkonyodott, mire leért a faluba. Ott éppen a vacsorát főzték, mikor ő meg egy előőrsi ordonnáncz egyszerre toppantak be a paplakba. Egyik jelenté: hogy «indulunk!», a másik parancsolta, hogy: «indulni kell!»

Még abban az órában dübörögtek lefelé a hegyoldalon a vadászok, hónuk alá csatolt fegyverrel óvatosan kapaszkodva azon a vékony földnyelven, mely a függélyesen fölmeredő szirtfal s a Körös ágya között még szabadon maradt a gyaloglók számára.

De ugyanakkor megcsendült a kapotnyaki oláh templom kis csengetyüje is, - talán esteli imára, talán egyébre?

Ugyanakkor indult ki a falu másik végén, sokkal rövidebb uton, a kapotnyaki pap fia, Onuc, barna, piros-zsinóros honvédattilában, megkerülve a kiugró szirteket, hogy hirül adja a maga zászlóaljának, hány ember és tiszt lesekedik rá a Körös ágyában, hol és mikor?

III.

A mint a vadászzászlóalj elhagyta az oláh falut, a pópa meghuzatta a templom csengetyüjét.

Délutáni időben szokatlan dolog Kapotnyakon. A vadásznép meghallotta a szélcsendes időben a távoli szirtek fokain, s sietett hazatérni; a halászsokig is lecsengett, s azok kis kerek kézi hálókát összeszedve kapaszkodtak fel a hegynek, a papház elé. Mikor aztán előtaláltak egy-két embert, a kik nem hallották vagy nem értették a jelt, sietve tudtára adták, hogy «fordulj vissza frátye, törvény lesz a templomban».

Mert ennek az isten hátamegetti helynek se birája, se törvénye. Csendbiztos, szolgabíró örvend ha balsorsa nem kergeti ebbe a rengetegbe, nemhogy jószántából keresné föl. Bíró és végrehajtó tehát maga a pap, a ki vasárnaponkint törvényt lát a templom fakalibájában, itél, békéltet, birságot s az ő szava szent és változhatatlan, mint a szentírás.

Lassan felgyülekezett a nép a kis fatemplom elé. Délutáni négy óra volt, ez, égbe nyuló hegyek között már alkonyat. Amint az utolsó sugarak kezdtek eltűnedezni a fák ormairól, kilépett faházából a pap s áthaladva a «no rok bun»-ozó tömegben, fölreteszte a templom ajtaját s egy halk «dei dunnye zeu»-val benyitott a felcizfrázott fakápolnába.

Mindnyájan követték. Legelől Fánye, a csösz. Még most is a huszasokat olvasgatta, melyeket az osztrák tisztektől kapott az utmutatásért.

A mint megtelt a templom, a pap odaállt az oltár elé s dörgő hangon kezdett beszélni az egybegyűlt néptömeghez:

- Fiaim! Kinek a kegyelméből lakunk mi itt? Ki adta nekünk ezt a darab földet, ezt az erdőt, ezt a templomot? A földesur.*

- Az! az adta! - dörgé rá a nép.

---

* Gr. Z.-féle birtok.

- Látjátok, most eljöttek annak a jó urnak az ellenségei, s meg akarják ölni őt magát, elvenni ezt a földet, a melyet mi beépítettünk s elvenni tőlünk a kenyeret, a fiainkat meg elvinni katonának!

Az elszörnyedés moraja töltötte be a kis faegyházat. A pópa egyre fanatikusabban, egyre lángolóbban beszélt.

- Bántotta-e valamelyiteket a földes-gróf valaha?

- Soha senkit!

- No, lássátok; ez az ur magyar! Hát az én feleségemre emlékeztek-e még?

- Mind... mind... az isten áldja meg!

- Lássátok, nem volt ház, a melyikkel jót ne tett volna, beteg, a kit meg nem gyógyított, szegény, a kit meg nem segített... lássátok: az is magyar ember lánya volt!

Tetszés moraja zugott át a népen.

- Már most mit érdemel az, a ki a mi földes urunkat meg akarja rabolni a földjétől, minket a mi házainktól, gyermekeinket a kenyeröktől? A ki nyakunkra hozta az idegent, utat mutatott neki az erdőn át hozzánk, beszállásolta falunkba s a szegényeket még szegényebbé tette s az árvák szájából az idegen katonának ragadta ki az utolsó falat málét? - Mit érdemel az, mondjátok?

- Halált! tüzhalált! Gyujtsátok fel a házát! Üssétek agyon! égessétek meg! - hangzott a dühös kiabálás összevissza.

Fánye az első padban összereződött, mint a nyárfalevél, - majdnem kiejtette a kezéből a huszasokat. - De aztán daczosan vetette föl fejét s odakiáltott a zugó tömegnek:

- No pedig engem ne merjen bántani senki, mert a császáriak visszajönnek s ha engem itt nem találnak, kardra hányanak mindnyájatokat.

Ez olaj volt a tüzre! A dühöngő népnek épen csak ez a fenyegetés kellett, hogy végképen elveszítse a fejét.

- Ne féljete! nem jön vissza azok közül egy sem! Ott az én fiam a sebesi tündérvárnál rájuk zuditja honvédtársaival a sziklatörmelékét. Ott vesznek egy lábíg!

Fánye ítélete ezzel ki volt mondva; megragadták, mintha szét akarnák tépni, felkapták a levegőbe, kirohantak vele a templom elé, ott összehalmozott fenyő-szilánkokra helyezték, oda kötve egy tuskóhoz, vasvillákkal, kaszákkal körülállták s alája gyújtották a rögtönzött máglyát.

Késő éjszakáig ott piroslott a hegyfokon a zsarátnok, a Fánye máglyája, melyet az egyetlen magyarérmű oláh pap emeltetett az egyetlen oláh községben, mely nem volt ellensége a honvédeknek.

Ezalatt csöndesen kapaszkodott a folyammedernek fölfelé a vadászszászlóalj, szemközt a honvédségnek, lesve, várva az őrszemek jelentését az érkező hadosztályról. Azok pedig ezalatt szépen felkapaszkodtak, a «kőszent»-nél (püspököt ábrázoló szikla) a jobb és bal sziklafalra, annak nyergén mentek végig a sebesi tündérvárig, mely úgy függött a sziklafalon, mint egy parti fecskének odaragasztott fészke s várták csendesesen, mi fog következni.

A vadászok azonban óvatosak voltak. A mig az előre küldött őrszemek nem jelentették, hogy rábukkantak a keresettekre, addig elszórva kapaszkodtak, mint egy legelő gulya, úgyhogy egyes puskalövésekkel is bajos lett volna őket leszedgetni, hát még lezuhanó kövekkel!

Fel kellett valakinek magát áldozni. Onuc volt a legelső, a ki ajánkozott s a hegymászásban is a legügyesebb volt. Őt küldték ki az ellenség félrevezetésére.

Szuronyát sziklarepedésekbe dugva, bokorról bokorra, gyökérről gyökérre kapaszkodott, mint a zerge, néha hajmeresztő ugrásokkal, míg leért a keskeny utra, melyen a vadászzászlóaljnak el kellett haladnia.

Ott lebukott egy fűzfabokor mögé s nézett hosszasan, keservesen a faluja felé.

Onnan egyszerre vörös fény kezdett derengeni a fenyvesek fölött, sötét füstgomoly által eleltakarva, majd fehér lángnyelv csapkodott fel, meg elenyészett a piros fénytengerben.

Tán a falu ég? tán a vadászok gyújtották fel elmenőben? Vagy a falu népe kétségbeesve a jövő iránt, maga előre felgyújtja kis házikóit, s megy az uttalan rengetegbe, tanyát keresni a medvék és farkasok közé?

Az pedig a Fánye máglyája volt, melyen megégették az árulót, ki nyakukra hozta az ellenséget.

A mint a halványuló piros fényességbe nézett, finom hallása egyszerre figyelmessé tette valamire. A kötörmelék gördülése volt az a keskeny homokparton, s a folyóba gördüléskor hallatszó víz loccsanása.

Ezek léptek, óvatos, macskajárású léptek. Ez a tiroli vadászzászlóalj előörse!

Ezalatt besötétedett, csak a távoli máglya piros fénye derengett a bokor felé, meg a halvány sugaru csillagok.

Ekkor Onuc levette a sipkáját, reá akasztotta a bokor legpusztább galyára, melléje támasztotta fegyverét, szuronya lapjával a vörös fény sugara felé, hogy annak tükrözése messzire látható legyen, maga pedig lehasított egy darabka bőrt az övéről, madzagot vett elő ingujjából s bőr két végére erősítve, parittyát csinált belőle. Azzal egy fényes, gömbölyű kavicsot vett fel a folyamágyból, a parittyába tette, s megcsóválva Dávid e rögtönzött fegyvernemét, nyilsebesen pattantotta el a kavicsot a sziklafalnak fölfelé!

Odafenn feküdt a honvédség lesve az előörs értesítéseit, ki szóval, jellel nem tudathatván semmit, e módhoz folyamodott, hogy figyelmeztesse az övéit.

Az első parittyakő hiába koppant. A másodikat már neszelték, a harmadik a százados csákójára hullott. Ezt nem lehetett figyelmen kívül hagyni!

- Vigyázz!

A halk vezényszóra mindegyik közelebb czipelte a követ, melyen ült vagy feküdt a rémitőn meredek sziklafal széléhez, lőfegyverét kezébe vette s ügyelt a bekövetkezendőkre.

A százados vette észre a bokron a honvédsüveget s a közelgő vadászokat legelőbb. Ujra «vigyázz»-t vezényelt s várta a kedvező pillanatot.

Eközben Schaumberg lovag a sebesi tündérvár szomszédos sziklájának támaszkodva, bámult a csillagos égre s visszagondolt arra a véres arczra, mely neki elfeledhetlenné lett mindörökre.

Szemközt magaslott fel a repkényes sziklafal, itt-ott apró barlangnyilásokkal megszakítva, melyekből vadzsálya s farkasbogyó-cserje galyai lógtak ki, néhol hosszan csüngve alá a kospasz sziklafalon. Máshol a lépcsősen emelkedő porphyrt kőzet fokain hosszú moh-prém nőtt, körülfutva az egész sziklafélkört, melynek közepén, egyaránt távol és hozzájárulhatatlanul mélyből és magasból, függött a sebesi tündérvár.

Ódon alkotása a homályos középkornak. Toronyszerűleg, nyolczszögletesen emelkedő építmény, szikladarabokból a folyó cementes sarával összetapasztva. Alapjai mintha a levegőben függnének, mintha egy óriási sziklakar tartaná kinyulva a bércezből - s mégis szilárd, romlatlan és erős ma is. Hosszu ablakain belátni az egykoron vakolt terembe, ajtajának faküszöbe még ott függ, de századok óta nem lépte át emberi láb. Ablakain vadrózsa-bokrok hajlanak ki, s tetején megnőtt a vadrezeda és kardliliom. Ki ültette azokat oda?

A mint így elbámult a lovag, a csillagfényes éjszakában, azt nézve, hogy nem népesül-e meg az elátkozott, sziklán függő vár az éjszaka óráiban? nem néznek-e ki a vadvirágos ablakokon sápadt asszonyfejek? nem zörget e az ajtón valami sarkantyus lovagszellem, megkoppantván az ajtót dárdája nyelvvel, s nem integetnek-e neki onnét belülről bőbitás lovagkisasszonyok? - egy elfojtott kiáltás ütötte meg fülét. Az előcsapat tisztje vezényelt.

- Halt! Habt'acht!

Megpillantották a honvédsipkát és a szuronyt. Egyszerre tömörült valamennyi, s lehasalt a nedves homokba, öt-tíz lépésnyire egymástól.

Egyszerre három lövés dördült el. A honvédsipka lefordult a bokorról.

Fenn a sziklán egy sohajtás hallatszott.

- Szegény Onuc! Az isten nyugtassa meg!

- Derék oláh gyerek volt! - mondá a százados.

- Az a még most is! - mond egy marcona közvitéz. - Volt annyi esze, hogy a sipkáját tüzte a bokorra!

S csakugyan, a tuloldalón mászott fel megint Onuc, virtuóztatva mutatva a hegymászásban. A mit emberi erő, ügyesség, vakmerőség megtehetnek, azt véghez vitte, örületes ugrásokat a tomboló folyam ágyából kimagasló sziklatömbök egyikéről a másikára - néha csak fél kézzel fogózva a parti bokorba - néha övig gázolva a vizet, majd mint az óra-inga, himbálódzva a sziklafalból kiálló gyökereken, míg elkaphatta a másik gyökérvéget, majd puskája szuronyos végét szurva le támpontul s azzal ugorva át másfélöles repedéseket - mindezt ügyesen, mint a macska, gyorsan mint az evet és csalfán, mint a hullám!

A mint a vadászok észrevették, nosza, kifejlődött a nagy hajrá! Százhusz vadász egy honvédre.

Pattogtak a golyók a sziklafalon, pergett le a megtört kavics, zörrent a meglőtt bokor-ág, de Onucot, úgy látszott, nem fogja golyó!

Egyszer aztán egy nagy mélység előtt egy pillanatra megállt, mintha tétovázott volna. Alig ötven lépésnyire volt már a tündérvártól. Ekkor a százados haragosan kapta ki egy közlegény kezéből a fegyvert.

- Megmutatom én nektek, hogy kell vaddisznót löni! - kiáltott s célba vette a tétovázót.

A lövés eldördült, Onuc beledőlt a mélységbe.

- Hurráh! - rivalt a vadászlegénység - pedig Onuc csak megsebesült. A mélyben a Körös habjai csattogtak. Azok fogták fel és térítették magához a lehullót, ki csöndesen uszott, véresre festvén maga körül a vizet.

Sebe sulyos volt. Kikapaszzkodott a sekélyes partra; onnan nézte észrevétlenül tovább a csatát.

Onuc elbukása után a vadászok elvetették végkép az óvatosságot. Igyekeztek csaknem egy tömegben a tündérvár felé.

De az Onuc lebukása volt a halált hozó csatajel odafent is. A szirtszakadék mindkét oldalán odagördítették a szikladarabokat, s mikor a vadászzászlóalj a legkeskenyebb partnyelvre ért a függélyesen felmeredő szikla s a zugó Körös között - akkor mint a mennykőcsattogás ered meg a kőeső a szirt magasáról.

Egy rettenetes halálordítás vízhangzott a folyó mentén, melyet mindjárt elnyelt a habzugás és a kőmoraj. Szétloccsant agyvelővel, bezuzott mellkassal, tört karral, lábbal, eléktelenített arczzal buktak a mély örvénybe; nem maradt közülök sértetlenül tisz sem. Azoknak aztán megfelelt a honvédpuska.

Utolsónak maradt a lovag. Hogy mit vesztett ő zászlóaljával?, azt csak ő érezte, senki más ezen a világon...

Dicsőséget, hirt, boldogságot egyszerre...

A mint leroskadtt a part sekélyes menedékén, vérezve egy kőütéstől - velőt rázó sikoltással veti magát nyakába valaki.

Fláre volt.

- Mit keressz te itt, az isten szerelmeért?

- Téged. Nekem ott kell lennem, ahol te vagy, nekem ott kell meghalnom, ahol te meghalsz! Nyomon követtem a zászlóaljadat tüskön-bokron át, de gyenge vagyok - le-leültem az utban, csak most érhettem ide... oh, hogy nem jöhöttem elébb!

Egy tompa, idegen hang szakította félbe.

A sötétség miatt nem lehetett látni senkit, de az oláhnak jó füle van, meghallotta a zokogó, fojtott beszédet, átgázolta a vizet s félkezével véres oldalát fogva, a másikkal megragadta Flárét.

- Mit keressz te itt?

Onuc volt.

- A bátyám! Mindenható isten!

Schaumberg a csillagfénynél is fölismerte az üldözött honvédet, a kit lelőtt a sziklafalról.

- Hát nem öltelek meg? Hát nem volt elég egy golyó? - riadt föl dühösen.

- Te? te lőtted meg? Az én bátyámat? Jaj... Jaj... irgalmas mennyország...

Onuc letépte az attilát sebéről.

- No jó. Ha az én testvérem a mi hóhérainkké lett, akkor ne éljen tovább Onuc. De te se, haramia! - orditá a lovagra emelve bal kezét, s szédítő gyorsasággal vágta az elámultat halántékon, ökölbe szorított kezével.

Remek ütés volt. Meg sem moczczant többet az áldozat. Hanyatt dőlt a bokorra, nyitott szemmel, leesett állkapocscsal bámulva a halavány csillagokra.

Fláre szivét kinnal szorította össze valami emberfölötti fájdalom. Mintha szivét tépték volna ki gyökerestől.

Onuc pedig ránézett megvetőleg s ezt mondá:

- Ha visszamégy az apámhoz, mondd meg neki, hogy elmentem meghalni a vlegyászhai rozmarinbokrok alá. Ott fognak megtalálni holnap reggel, halva. Temessenek az anyám mellé. De téged ne tegyenek nyugodni abba a temetőbe, mert akkor én halva is elhagyom azt a nyugóhelyet... Érted? mert te is meghalsz rövid időn... számolnod kell odafönn az uristen előtt...

- Miről?... miről?

- Hogy eladtad a lelkedet ennek a haramiának.

- Tiszta vagyok, mint a csillagok...

- Elhiszem: de azt az árulót szeretted, a ki evett a mi kenyérünkből, egy asztalnál velem s mégis lelőtt, mint egy üldözött vadat, mikor bujkáltam élet-halál veszedelem közt. Nem csatában, férfiküzdelemben, de célzáblának kiteve, védtelen helyzetben lőtt belém. Érzem, hogy belehalok. És te szeretni tudod. Én nem fekszem teveled egy temetőben!...

Azzal elvánszorgott a folyam mentében... ment meghalni a vlegyászi rozmarinbokrok alá.

Fláre pedig nem tudta kétfelé szakítani a szívét. Melyik után menjen? A haldokló bátyját támogassa - vagy holt kedvesét sirassa?... Utoljára megtörte a szívét valami zsibbasztó fájdalom... erőt vett magán, megcsókolta a halottat, - azzal elment a vlegyászi rozmarinbokrok alá, befogni a testvére szemeit. Épen jókor jött, még elmondhatott fölötte egy miatyánkot...

Akkor mintegy fájdalomtól megkövült arczczal vállára vette a hullát s megindult vele lassan, könnytelenül, fel a hegynek, haza, az apja házához.

IV.

A puskaropogás elhallatszott, föl, Kapotnyakig. Azok éjjel elhagyták nyugodalmas házaikat, felgyülekeztek a templomba, harangoztak egész éjjel és imádkoztak azokért, a kik meg fognak halni ezen az éjszakán.

Pedig az ő családjaik nem szenvedtek fogyatkozást, együtt volt apraja, nagyja, csak a kapotnyaki papház volt árva, elhagyott.

A pap maga ott imádkozott elől a szentképek előtt - azokért, a kik ma éjjel lépik át a paradicsom kapuját - és nem gyanította, hogy mikor azt az imádságot mondja; a tulajdon fiáért imádkozik.

Épen közepén folyt a szertartás, mikor beütötte valaki az ajtót az imádkozó hivekre, bedugta véres, fájdalomtól eltorzult ábrázatát, s karjain hozva be egy holtat, a pap fiát, letette a templom közepén, az oltár elé s rámutatott merev szemmel, szótlanul, rémitő nyugalommal a hullára, azt látszván mintegy mondani: ime, van már nektek is, kiért imádkoznotok - kezdjétek újra a «Kürie eleizont»!

Az imádkozó pap ajkán elhalt a szó, szeme szárazon meredt a fiura, kit élete büszkeségének tartott, ajkán az imádság mintha csöndes, hallhatatlan átokká változott volna át, - szemeiben, mintha a fájdalom belső, izzó kinjatól a könnyek is felszikkadtak volna. Csak annyit kérdezett:

- Ki ölte meg?

S arra Flárenak, szívét legyőzve, meg kellett felelni hiven és igazán, mert a halott arcza, a halott úgy parancsolta:

- A kapitány.

- Az én házam vendége... az én asztaltársam... az én födelem védettje... a nyomorult...

- Meghalt.

- Ki ölte meg?

Fláre rámutatott a halottra.

- Ő??!

- Igen. Az öklével ütötte le. A puskája el volt már törve...

- Halljátok ezt? S ti még itt tudtok állni némán, tétlenül, imádkozva? Hát nincs-e nektek is öklötök, nincs-e kaszátok, fejszéték, vasvillátok, hogy fölragadva kövessetek engem oda, ahol így kapják és osztják a halált? Én megyek elől az ur Jézus Krisztus képével, s ti nyomban utánam minden szentnek a nevében! Jöttök-e?

- Mind!... mind!

Azzal lecsavarta az első padról a crucifixus szent jelével ékitett zászlót és ment, meg sem fordulva, el sem bucsuzva, alig engedvén időt az embereknek, hogy a legszükségesebbet magukhoz vegyék. Alig egy fél óra múlva mint egy tarka ércztövises kigyó kanyargott a hegynek lefelé a kaszás, vasvillás sereg, hogy megállapodják odalent a temetőnél.

Ott sirt ástak, eltemették a harcz első halottját, Onucot. Fejfának odatűzték föléje kardját, rá a véres csákót akasztva. Akkor odafordult a pap Fláréhoz.

- Téged itt hagylak. Te virrasszad a halottat sirjában, mig én, - mig mi visszajövünk.

- Majd akkorra eltemethettek engem is...

*

Azt pedig nem érte meg senki, hogy visszatérjenek. Fláre hervadt, mint a tövében megtört virág: mindennap halványabb lett, mindennap betegebb. Amaz éjszaka borzalmi rágódtak a lelkén véges-végtelen.

Késő ősz volt, mikor utolsót lehelt. A falu félözvegyei és félárvai elkisérték a temetőbe, virágos fejfát állítottak neki, s mindennap lejártak a sirt fölékesíteni.

Nem sokáig jártak.

Az ellenség - nem tudni miféle taktikából - elzárta a hegyi patakok és folyók útját egy időre, hogy azok kiöntöttek és járhatatlanná tették a Körös medrét egyidőre. Mikor aztán a visszatartott víztömegek egyszer utat törtek maguknak valahol, rettenetes zajjal tört át a vizár a sziklaágyon és elöntötte a kis temetőt, kimosva belőle a legelsőt, Onucot.

Teljesült a kívánsága. Még halva sem maradt együtt az «ellenség» szeretőjével.

A kapotnyaki pap serege pedig vitézül viselte magát a bérczi csatákban. Ott küzdött a piskii hidnál s alig öt ember került vissza belőlök a fenyves aljára.

Szomszéd oláh faluk pedig meggyűlöltek a kis fészek népségét azért, mert nem voltak a «nagy Dákorómánia» hivei. Először csak rejtve gyujtogatták föl a fakalyibákat, majd nyíltan betörtek, hogy megadják az árva falucskának a haláldöfést.

Nem maradt meg csak az isten háza, meg az azzal szomszédos papház. Magát a papot nem bántotta senki; szent hitében állt. A ki hozzá nyul - az volt a néphit - annak elszárad a keze.

Még a halál sem nyult hozzá. Most is él, most is meghuzza a templom csengetyűjét minden reggel, este, pedig nincs kit azzal imádságra intenie. Még a halottak is elköltöztek, elhordta őket a Körös, ki, nagy Magyarországra!

Az utolsó kaland.

Harminczöt éves és két hónapos volt don Federigo Acunha, mikor még mindig nem jutott eszébe megházasodni. Némelyek szerint nagyon jól cselekedett, - mások szerint nagyon rosszul.

Egyszer Don Agulár de Calatrava meg is kérdezte tőle, hogy vajjon mikor fog már megházasodni? És don Agulárnak sokféle oka volt azt kérdezni; először mert igen szép asszony volt a felesége, másodsor mert volt egy férjhez adandó huga, a legszebb leány Valladolidban, harmadszor mert legjobb barátja volt don Federigonak, a mi nem kis dolog volt, ismerve az Acunha család gőgjét és vagyonát.

Federigo azt felelte rá: «Meg fogok házasodni - az utolsó kalandom után!»

- Akkor hát nemsokára!

- Hogy-hogy?

- Mert tudom, hogy most a feleségemnek udvarolsz.

- De a te feleséged kőszivü, s minden kudarcz uj kalandra hajtja az embert, s így nem lesz vége a kalandjaimnak.

Mert tudni kell, hogyha létezik spanyol hidegvér, annak Calatrava marquis a mintaképe.

Don Acunha Copello Mazas y Rodavega pedig mosolyogva tapogatta meg az oldalzsebét, a melyben egy donna Stellának, az Agulár feleségének szóló szerelmes levél ripegett-ropogott, azután meg a spádéja markolatát, melyen szikráztak a drágakövek, mintha mindazon vércseppek, melyek a pengéjén végigfolytak, rubinná változtak volna. Sok történethez szurt punctumot ez a veszedelmes aczéltok, a melyeknek itt lenn aztán nem volt többé folytatásuk.

Calatrava marquis pedig nem viselt spádét, sem tört, sem semminemü néven nevezhető gyilkoló fegyvert, hanem igenis egy kutyakorbácsot, a melyet a rendesen mögötte járó két vizsla megfenyítésére szokott fordítani, ámbár még nem látta senki, hogy valaha rájuk ütött volna.

Szép nyári este volt, hogy a fennebbi discursus elhangzott, s szép nyári estéken Valladolid olajberkeiben katonazene játszik, épen azon ezred zenekara, a melynek don Federigo volt az egyik kapitánya.

Egész Valladolid ott sétált, maga a szép donna Stella is, ez alkalommal nem a férje társágában. Don Calatrava csak néhány perczig beszélt vele négyszem közt, aztán egy mély bókkal magára hagyta.

Épen jókor, mert Federigo kapitány átvette a szerepét. Udvarolt a marquisnőnek hevesen, szenvedélyesen.

Donna Stella megfelelt a nevének. Az esteli csillag nem ragyog fényesebben az égen csillagtársai közt, mint ő a valladolidi szépek sorában. Szénfekete haja van s a legmélyebb tüzi kék szemei. Az arcza fehér, csak akkor lángol fel, mikor a szive hevesebben dobog, csakhogy az nem dobog fel olyan könnyen.

Federigo kapitány pedig azt hitte magáról, hogy ő meg tudná hódítani magát az esteli csillagot, ha kell, hogy ne tudná annak a földi mintaképét?

- Donna! mindent lábai elé teszek!

- Csak szivét nem.

- Azt első sorban.

- De az ön szívének nagyon sok függeléke van. Azokat is?
- Életemmel együtt.
- Becsületével, vagyonával?
- Akár a fejemmel.
- Azt már rég elvesztette.
- Ön az oka.
- Nem tudom. Sokan vesztegették azt már. - Önnek ma este őrsege van?
- Az becsületbeli kötelesség.
- S ön megtartja?
- Kétségkívül.
- Nos, hát hogy állithatja ön, hogy becsületét is nekem áldozza, ha ma este elmegy az őrsegre?
- Ah!

Ebben a felsóhajtásban egy rég táplált óhaj teljesülése zengett.

- Nem fogok elmenni az őrsegre.
- S ha férjem megtudja?
- Megölöm.
- Hohó! Előbb ő öl meg engem.
- Nem várjuk be.
- Ön megszöktet?
- Még ez éjjel.
- S mi lesz belőlem aztán? Vagyontalan, becsülete-vesztett asszonyból?
- Mindenem az öné!
- Ki biztosít arról?
- Szavam.
- Ön arra is szavát adta, hogy ma este az őrsegre megy. Ki biztosít...
- Ez adott szót egy szentebb érzésért áldozom föl.
- S ki tudja, ha egy más még szentebbért nem szegi-e meg a nekem adottat? Az nem elég.
- Törvényesen birtokosnőjévé teszem önt az Acunha-uradalmaknak.
- Nem hiszem!
- Esküszöm, hogy ma este önnek hiteles okmányát adom át e lemondásnak.
- De csak nem az én nevemre?
- Miért nem?
- Azzal akar ön kifizetni?...

E szókkal olyan villámot lövelt szemei kék egéből Federigora, hogy az hamarjában azt is elfelejtette, hogy nincs felhő az égen...

- Asszonyom...

- Ön üresen hagyja az okmányban a név helyét, én ki fogom azt tölteni egy rokonom nevével.

- Legyen úgy.

- S most Isten önnel.

A zene végső indulóját harsogtatta, mikor don Federigo vágatva szállt le palotájának kapuja előtt, s kocsisának rendelést adott, hogy ezen s ezen órában a Calatrava-palota kertjének hátsó ajtajánál álljon utrakészen.

Azzal - még arra sem véve időt, hogy valamely tisztársát az őrségen való helyettesítésre kérje föl - rohant a város polgármesteréhez.

Az öreg Sylvio y Corpariva épen vacsoránál ült; azt felzavarta onnét irgalmatlanul, czipelte magával föl s alá, hivatalról hivatalra, iratott vele alá leltárakat, kivonatokat, okmányokat, hogy utóljára azt se tudta szegény, hogy vacsorált-e már ma vagy sem, s Federigonak úgy kellett megnyugtatnia a jámbort, hogy megvacsoráltatta még egyszer.

Éjfélt vertek a harangok Valladolidban, a mikor Don Federigo Acunha kopogtatott donna Stella ajtaján. Nyitva volt, belépett.

A szép asszony ott állt uti ruhában, mellette egy másik nő, bizonyosan komornája; mindketten erősen lefátyolozva. De az uti ruhán át is oly csábítóak voltak a gyönyörű idomok, hogy Federigo nem állhatott ellent, meg akarta ölelni a szoborszép termetet.

- Vissza! hozzám ne nyuljon ön addig, míg célnál nem leszünk!

Federigo sietett kijavítani a szeleburdisága okozta hibát, s átnyujtott Stellának egy halmaz okmányt.

Stella hátravetette fátyolát s a legbüvösebb mosolylyal vette át az iratcsomagot, amilyen mosolyt csak spanyol nő szemei löveltek valaha. Federigo majd térdre borult előtte.

Stella pedig kikereste az iratcsomagból azt, a mely a czessiót tartalmazta, s kis elefántcsonttal borított íróasztalához lépve, kitöltötte az üresen hagyott helyet egy névvel, a melynek olvasásakor lefátyolozott társnője összeresztent s karjába kapott.

Stella komolyan nézett rá, mintegy parancsolólag.

- Ugy akarom. Most mehetünk.

Azzal intett Federigonak, nyujtsa karját a lefátyolozott hölgynek s az ámuló-bámuló kapitány után indul.

A lépcső tele volt cselédekkel, kik sorra köszöntek Federigonak és a két hölgynek. Federigot majd megütötte a guta. Roszat sejtett, s minduntalan hátrafordította fejét a kísérő Stella felé.

Stella pedig szigorú szemmel mérte végig.

- A cselédek iránt ne aggódjék ön. Be vannak avatva.

- Köszönöm szépen! - gondolta magában Federigo.

- Ön pedig nézzen maga elé a lépcsőn, különben ki fogja törni a nyakát.

- Óh ne féltsen, Donna!

- Nem is önt, de barátnőmet félttem.

Azzal a kertbe léptek. A kert kis ajtaja nyitva volt, a hintó várt.

Stella beült a batárba, maga mellé vevén társnőjét; Federigonak megengedett, hogy a szemközti ülésen foglalhat helyet. Indiscretióról szó sem lehetett. A hintó üvegajtaja becsapódott. A függönyök összevonattak, a lovak toporzékolni kezdtek, a hintó elrobogott.

Federigo zavarában még a kocsihoz sem ért rá pár szót szólani, pedig a ficzkó bizonyára utasításokra várt. Bátorkodott is ezt közölni a hölgyekkel.

- Hölgyeim, ha tán a kocsi utasítanám?...

- Ne fáradjon! - volt a hideg válasz, - ő tudja kötelességét.

Federigo kezdte magát furcsán érezni. A homályos hintóban nem látott, a függönyök miatt azt se tudta, merre viszik? Az irományok kezdték aggasztani...

Végre a hintó megállott. Hajnalodott, a nap tányérjának a legszéle bukkant fel a hegyek mögött. A hintó ajtaja kinyílt, s Federigo de Acunha Valladolid városának a közepén találta magát a San Godofreo-egyház márvány lépcsőzete előtt, melyen tengernyi nép várakozott - látszólag reájok.

Elámult. A templomajtók nyitva voltak, benn ragyogott a sok csillár, mintegy ceremoniacsalként valami ünnepélyes alkalmhoz.

- Mi készül itt, asszonyom?

- Az ön esküvője - felelt Donna Stella nyugodtan.

- És... esküvőm? és ki... mi... kivel?

- Unokahugommal, Donna Elvirával, ki önt régóta szereti, kit következképp ön is szeret, mert spanyol nők nem tréfálnak a viszonzásért!

- De asszonyom! szent Godofreóra mondom...

- Mit?

- Hogy az Acunha-uradalmak ura...

- Ön semminek sem ura többé. Tegnap estve hivatalosan átírta minden vagyonát leendő nejére, Donna Elvira de Montan y Calvado kisasszonyra, kit imhol van szerencsém önnek menyasszonyi díszben bemutatni.

Azzal szétvetette társnője uti köpenyét, levonta fátyolát s Federigo előtt állott - a Donna Stella huga, nővérenek leghivebb, csakhogy ifjabb - másolata!

Federigo térdre omlott!

- Ah, asszonyom! bocsásson meg nekem... én arcátlanul megbántottam önt... s tán többet is, mint önt, de ha semmim sincs is már, lovagi becsületem még megmaradt, s e lovagi becsületemre esküszöm, hogy ön volt az utolsó, kit így megbántottam! Donna Elvira, alázza meg szívét egész le hozzám. Én az öné vagyok!

S kilépett a hintóból. Ott künn várta - már a kocsi liberátát levett - Calatrava marquis.

Federigo szóhoz sem tudott jutni.

- Menjünk a templomba! - mond a marquis, karját nyujtván a menyasszonynak. - Vezesse ön a nőmet!

Az esketési cerimonia végbement, Valladolid színe, java ott volt. Valladolidban nem alusznak a mágnások reggel tíz óráig. Ott reggel tizig ébren vannak, akkor fekszenek le, s átálmodják a napot.

De nincs vége még az utolsó kalandnak! Az oltártól eljőve, Federigo menyasszonya kocsijába akart ülni. Calatrava eléje állott.

- Ön foglyom. Én, mint a Mihály infáns ezred parancsnoka, önt az őrség elmulasztásaért félévi börtönre ítélem, Federigo kapitány. Üljön hintómba és kövessen!

Mintha a tiszta égből lecsapó villám sujtotta volna le a boldog vőlegényt. Tönkre volt téve.

A várbörtönbe vitték. Egész estelig kinlódott ott, fejét akarta szétzuzni a falon, s szégyen ide, szégyen oda, sirt, mint a gyermek... bánta könnyelműségét, elveszett vagyonát, tisztí kardját, jó hirnevét; esküdözött, fogadozott és boszut forralt Calatrava ellen, mikor nyílik az ajtó és belép rajta - Calatrava marquis!

Federigo hozzá akart rohanni, hogy megöli, Calatrava pedig megkínálta egy valódi Cabanosz-szal.

- Lassan, barátom!

- Ön felelni fog...

- Jó, jó! csak jer előbb a menyasszonyodhoz!

- A menyassz...?

- Igen. Öltözzél át...

- Hogyan? s a fogság?...

- Te lurkó! hiszen tegnap éjfélig én magam tartottam helyetted az őrséget... azontul kocsiskodtam, mint jól tudod!

Federigo a nyakába esett a - sógorának.

- Nos igazam volt-e? - kérdé Calatrava.

- Miben?

- Hogy ez volt...

- Az utolsó kalandom!

S kalandnak - talán nem is a legutolsó?...

Fekete domb.

Szürkült. A kis vejkei határdombot rózsaszínűre kezdte festeni az ébredő hajnal. Lenn a völgyben, kékes hajnalködből csillogott ki a templom tornya. Messzebb gesztenyés erdő lombjai hajlongtak az ébredő szellő lebbenésétől. Alig volt valaki ébren a faluban.

A határdombon egy parasztleány áll. Sajátságos egy alak. Veres, bozontos haja homlokára göndörül, arcza ragyás, nagy, tagbaszakadt természetével úgy áll a dombon, lengő, borjuszájú ingujjal, gyolcs-gatyával, árvalányhajás kalapjával, mint egy a passióképekről leszedett lator, a kit felöltöztettek parasztruhába.

Ugy látszik, hogy azon gondolkodik, vajjon neki induljon-e a faluba vezető mély utnak, vagy várja meg legalább a hajnali harangszót. Ünnepies öltözetéről azt lehetne gyanítani, hogy bucsura vagy efféle ünnepre jött, de még koránvalónak találja a bekopogtatást a pálinkás zsidóhoz. Azonközben megzendül a hajnali harangszó s a körülfekvő szőlők egyikéből egy kifordított suba, meg egy zsiros, lehajtott karimájú gombakalap kezd elősompolyogni; bizonyosan a csősz van benne elrejtve.

A vereshaju leány észre sem veszi. Isten tudja, hol jár az ő esze. Nagyon mélyen gondolkodik valami fölött. A szeme szinte kidülled belé, a mint mereven bámul a foszladozó hajnali ködbe, s a halványuló hajnali csillagba az égen. Lenn a faluban kukorékolnak a kakasok, s valami elkényszeredett tülk rikoltozása hirdeti, hogy hajt a csordás.

Azalatt a suba meg a gombakalap elérték a határdombot. A benne rejtőző valaki se lát, se hall a karimától, mely a nyakáig ér. Egyenesen a határdombra tart ő is, annak magaslatáról szokván csőszinspectióját végezni. A vereshaju még mindig felfelé bámul, a csősz meg egyre a fübe. Mi természetesebb, minthogy rettentőn oldalba ütik egymást csupa elbámultságból.

- Menydörgős menykő! Ki vagy?

S feltolja nyakig érő karimáját. A vereshaju megismeri.

- Ked az, Misa bá?

- Vagy én, szógám. Hát te mit lebzsz itt?

- Várom a reggelt. Készülök be Vejkére.

- Aztán minek csipted ki magad ennyire? Nem illik ám ilyen szegény leánynek, mint te vagy, az ilyen parádé? Vagy a mióta nem láttalak, - pedig van vagy két esztendeje, - annyira felvitte volna az Isten a dolgodat, hogy most már csak a gyolcs-gatya járja?

- Fel is, meg nem is.

- Mit értek én aabul?

- Hát csak azt, hogy másfél esztendeig dolgoztam annyit az árestomban, a miből kitelik egy pár gyolcsing ára.

- Hát másfél esztendeig voltál becsukva?

- Addig.

- No pedig én legalább is husz esztendőre számítottam.

- Magam is - vagy akasztófára.

- Biz a szerencse, hogy elkerülted.

- Nem is kerülöm el, ha Kurta Ferkó meg Kuba Józsi rá nem esküsznek, hogy tökrészeg voltam, a mikor leütöttem az öreget.
  - Apád volt szegény, az Isten nyugtassa meg.
  - Amen; há peig vén kujon volt az öreg. Ki akart tagadni mindenéből.
  - Hát aztán nem tette?
  - Nem ám, mert nem ért rá. Széjjel hasítottam a fejét.
  - Ühm. Hát örököltél?
  - Örököltem. Vagy hatszáz forint váltót készpénzben. Két ökröt meg a fertályszessziót.
  - No abból magad szépen eléldegélhetsz gond nélkül.
  - Magam? jobb lesz az kettősbe.
  - Hogy-hogy? tán csak nem veszesz magad mellé valakit? Vagy osztazol az öcséddel?
  - Nem a? Megházasodom.
  - Meg...há...za...
- Az öreg még a száját is eltátotta ijedtében.
- Osztán ki az a bolond, a ki hozzád megy.
  - Hát a régi szeretőm, a ki megvárt még kiszabadultam, Kláris Panni.
  - Meg ám. Megvárt... meg... hát aztán jól meggondoltad a dolgot?
  - Nagyon, bátya. Gyűjék el ked a lakodalmomra!
  - Nem én, fiam, ha aranyat ígérsz is.
  - Hát aztán miért?
  - Csak.
  - De mondja meg ked.
  - Nem én.
  - Nem jó emberem ked, Misa bá?
  - Az vagyok. S én adtam a fejszét is, a mivel leütötted az apádat, akasztófára való. Igaz, hogy nem tudtam mire használod.
  - Ha jó emberem, hát ne áruljon zsákban macskát, hanem álljon elő a szinnel.
  - Hát... előállnék én, ha...
  - Ha?
  - Fokos nem volna a kezedben.
  - Isten az atyám; nem bántom kedet.
  - No hát: ne vedd el Pannit.
  - Már késő. Most indulok az esküvőre.
  - Mondd vissza.
  - Sohse. Ha eddig nem tettem, most reggel már nem teszem.
  - Pedig jobb lenne.

- Miért?

- Mert Panninak, mialatt odavoltál, annyi szeretője volt, a hány gerezda a szőlőben. Ma ezé, holnap azé! Már most aztán tudhatod.

- Tudom.

Azzal sötéten megfordult, otthagya a vén csósz a határdombon, maga pedig ott ököltre szorított fokossal sietett le a völgy szorulatba.

Lenn még sötét volt. Harmat reszketett minden fűszálon, mintha mindegyik siratott volna valamit. Kis kamilla-virágok apró sárga szemecskéiben könyek csillogtak, s minden fűszál mélyebbre hajlott a harmatgyöngy súlya alatt. Lenn a faluban kolompolt az induló gulya, itt-ott ugattak a kutyák, csikorgott a kutyagém s rikoltozott a tülök. A legény nem hallott abból semmit. Fülében csak az öreg csósz szava zugott-bugott, hogy az ő menyasszonya a mások szeretője volt.

A mások szeretője!

Ez a rettenetes gondolat üldözte futólépésben a falun végig. Itt-ott a házak előtt már állott valaki, s megbámulta az arra sietőt. Mintha itt-ott köszöntötték volna régi ismerősök. Oda se figyelt.

A falu tulsó végén állt egy kis ház, túl a falu korcsmáján, melyben még most is csengett a pohár, szólt a czimbalom s harsogott a mulatók kurjongatása. Mentől közelebb ért ahhoz a kis házhoz, annál jobban megszeliődött. Mintha valami titkos balzsam csepegne fájó lelkébe, melyet úgy megsértett az a goromba vén csósz. - Abban a kis fehér házban, befutva zöld komlóval, beárnyazva egy vén szederfa zöld ágaival, elrejtve a partba hajló bokrok alá - lakik az ő világa, az ő szerelme! Az a kis fehér ház nem hazudhatik. Olyan fehér annak a lelke is, a ki benne lakik.

A mint átlépte a küszöböt, két kar ölelését érezte nyakán, ajakára forró ajak tapadt, arcán könyeket érzett végigperegni, - s keblét átjárta valami rég nem érzett melegség, mely lassanként felszárított minden lelkébe hulló könyet, hogy nem maradt benne, csak a tiszta bizalom.

- Peti! lelkem! mennyire vártalak!

Már most aztán beszélhetett volna bárki bármit. A csók a szerető léleknek olyan ellenszer minden beléje csepegtetett gyanu mérge ellen, hogy nincs olyan erős ilyféle méreg, melyet hatálytalanná ne tenne.

A kis lakodalmas nép hamar együtt volt; örömapa s anya nincsen, árva lány volt, csak egy vén néneje volt a házban, az áldotta meg elmenetelkor valami ősrégi formulával, s keresztet csinált a homlokára szentelt barkával. Azzal megindultak a templom felé.

A legelső ház, a mely utba esett, a korcsma volt. Ott benn vigan kurjongattak. El se hagyják talán estélig. A hangokra Panni félve simult közelebb a vőfélyhez, mintha el akarná magát rejteni a kurjongatók elől, hogy meg ne lássák.

Fönn a hegyoldali templomban hamar vége volt a czeremoniának. Az öreg pap még ilyenkor alszik, a káplán meg mulatott valahol az éjjel, az nem sok teketóriát csinált, csak ledarálta a formulákat, összekötötte kezüket a stolával, azzal utnak bocsátotta az uj házaspárt.

A mint kiértek a templomból, megcsendült fölöttük a lélekharang. Valakinek épen most jutott eszébe meghalni, mikor ők összekelnek. Az a hang rettenetesen bántotta a Peti lelkét. Ilyenkor mindig eszébe jutott, hogy az ő apjának nem huztak lélekharangot.

Pannit azonban legkevésbé sem bántotta az. Mióta asszony lett az oltár előtt, felemelte fejét, s csakugy szikrázott a szeme a megelégedettségtől. Begyenesen lépkedett Peti mellett, a ki megint nagyon mélyen elgondolkodott valami fölött.

Csak akkor tért magához, mikor a korcsma közelébe jutottak. Rettenetes lárma volt odabenn. Nagy dulakodva tartott a kapunak négy öt részeg parasztleány. Peti ismerte valamennyit, - meg úgy látszik, Panni is.

A leányok dühös ordítózással lökdösték egymást az utcára.

- Én megyek elől! az enyim volt legelőbb!

- Nem igaz! én vettem neki a bucsukor a cziczkendőt!

- Velem járta minden vasárnap délután!

- De én ültettem először az ölembe!

- Agyonütöm, a ki ellent mer mondani!

Azzal mint egy ostromló had tolakodtak a Panniék háza felé.

Panni mint egy üldözött madár simult halálsápadt arczával Petihez. Őtet keresték.

A kis ház ajtajánál találkozott a két csapat. A részegek meg a lakodalmasak.

Petinek villámlottak a szemei, ajka reszketett. Odaugrott a kapuhoz, s rájuk ordított dühtől rekedt hangon.

- Kit kerestek?

Azok röhögve, tántorogva integettek neki.

- A te régi szeretődöt, a Pannit.

- A mi szeretőnket.

Peti szemét elfutotta a vér.

- Az én feleségemet? Mert tudjátok meg, hogy Panni ma reggel óta az én feleségem!

A leányok rettenetes röhögésben törtek ki erre a szóra. Egyik leült a kapuba s úgy kaczagott. Kettő meg egymásnak vetette a hátát, félig röhögéstől, félig meg a részegségtől.

Petinek se kellett több. A kapuban ülőnek a kezéből kirántotta a fokost, s félelmes csapást mért a két nevetőre. Mindakettő véres fejjel bukott a porba. A kapuban ülőnek vagy három oldalbordája bánta meg, - a többi kettő még legolcsóbban szabadult. Futni kezdtek, az egyiket utólérte, s meggázolta patkós sarkával, hogy jajgatott bele, a másik messzebb futott, de visszafordult vigyorgó arczczal; annak utána hajította a fokost, kivágta fél szemét, hogy az ordítva futott az ároknak, s a kaczagásból lett általános jajgatás és káromkodás.

Peti pedig kézen ragadva a halálra sápadt Pannit, s vonszolta magával a ház megett, fel a hegynek, át a réteken, megkerülte vele a falut a szőlők felé, s lihegve, gyöngyöző verejtékkal homlokán, elérte a Misa csőszgunyhóját az eldugott hegyoldalban; oda bökte a félholt leányt, ráreteszelte az ajtót, s elindult megkeresni a csősz.

Panni törekedett kiszabadulni. Összevérezte a kezeit, körmét megtépte, de a zárt nem tudta kinyitni. A kunyhó hegyoldalba volt építve, menekülni nem lehetett. Lerogyott a szalmára s feküdt mozdulatlanul, tajtékozó szájjal, halálos félelemben azoktól, a mik történni fognak.

A faluban pedig keresték Petit mindenfelé. Végre is abban állapotok meg, hogy haza ment Mucsfára, majd kurrenszet küldenek utána, s elfogják. Addig is nyugodtan beültek a korcsmába s ittak vigasztalásul lőret, a mennyi beléjük fért.

Este volt, mire Peti az öregcsószot megtalálta. A závodi csárdában ivott egymagában.

Peti mellé ült szótlánul. Az öreg Misa, a mint megpillantotta, mintha csak a reggeli beszélgetést folytatta volna. Az az egy napi megszakítás neki föl se tűnt.

- Hát tudod most már?

Peti két kezébe hajtotta fejét.

- Tudom. Csakhogy késő.

- Ugy kell. Mért nem hittél.

- Hiszek most már.

- Tudom. Csakhogy késő.

- Nagyon késő...

- Hol az asszony?

- A ked kunyhójába zártam.

- Akkor hát gyerünk!

Azzal neki indultak az éjszakának. Misa keresztül vezette Petit a hegyoldali bozóton. Negyedóra se telt belé, ott voltak a kunyhónál.

- Misa bá!? A milyen igaz, hogy Halál Petinek hinak: Ked az egyetlen ember, a kiben megbizom.

- Késő már, szógám.

- Épen azért. Adja kend a puskáját.

Misa leemelte válláról a fegyvert, s kireteszelte az ajtót. Benn vesztelen sötétség uralkodott, hallatszott, a mint a felhuzott sárkány kettőt csettent a Peti ujja alatt.

A csósz világosságot csinált. Odatette a mécset a szalma fölé. Panni ott feküdt a szalmán. Szemei le voltak zárva, hosszú selyem pillái reszkető fényt vetettek szép, halovány arczára. Kibontott haja, mint egy fátyol takarta domboru, fehér keblét, melyről le volt tépve a ruha. Kezei össze voltak szorítva a nyakán.

Peti ráborult. Soha... soha sem látta ilyen szépnek!

És a mint elnézte azt a gyönyörű termetet, azt a szép halovány arczot, a mely neki egész világa volt, azokat a szép szemeket, melyekben az ő boldogsága ragyogott, - azt a két gömbölyü kart, melynek ölelése oly boldoggá tette, - azt a két, most oly halovány, vértelen ajkat, melynek forró csókját még most is érezte lihegő ajkain és elgondolta, hogy ezt ő mind, mind le fogja most rontani, összetörni, oda dobni a rothadásnak, a sirnak - ...szemét lassankint elfutotta a könny, lepergett napsütötte arczán, - keze lehanyatlott, a fegyver csöve tompa zuhánással csapódott a földre - ...térdre roskadt.

- Nem!... nem birom megölni!

Misa háttal a mécsnek állva nézte a leányt. Peti szavára feléje fordult; a mécs redős arczára világított.

- Nem is kell ezt már. Meg van ez halva. Megölte magát.

Azzal lefejtette a leány kezeit nyakáról; egy selyemkendőt tartott merevült ujjai közt. Nyakára volt csavarva. Megfojtotta magát.

Peti szemei előtt össze zavarodott a világ. Nekidőlt a kunyhó falának, tompa zuhanással ütötte fejét a gerendához.

- Jaj hát énnékem!

Ráborult a hullára, összecsókolta. Hajnalig sirt fölötte, mint egy gyermek. Akkor felvette a puskát, kiment a gunyhó elé, a határdombnak vette utját. Felállt a tetejébe s éppen mint tegnap, nézte a felkelő napot.

Tegnap, és ma!

Mig az a fényes csillag ott keleten egyszer alámerült az éjszakába, mi nem történt az ő lelkében! Az ő világossága kialudt örökre.

Közelebb emelte a fegyvert szívéhez. A mint a ravaszt meg akarta rántani, - valaki megragadta a kezét. Misa volt.

- Mít akar ked? Ne állja ked utamat.

- De állom. Azért az asszonyért nem volt kár. Magam adtam kezedbe a puskát rá. De érted már másképp van a dolog. Nem adom.

- Mít tévő legyek hát?

- Menj világgá.

Ki sem mondta, már két lövés dördült a bokrok közt. A komiszárosok egész éjjel keresték Mucstán, meg a pusztai csárdákban. Most akadtak rá, a mint messziről megpillantották a határdomb tetején. Az egyik rákiáltott:

- Add meg magad!

- Misa bá? Már késő. Isten megáldja kedet!

Azzal lerohant a dombról, egyenesen a csősz kunyhójának a szőlők közt. A csendörök Misát meg se kérdezték, tudták, hogy neki sokféle emberrel kell szóba állani, - siettek utána a csőszházba.

Peti magára zárta az ajtót; letérdelpelt holt felesége mellé és megcsókolta mégegyszer.

A kunyhó körül volt kerítve. Künn egyre hangzott az «Add meg magad!»

Golyók fütyöltek az ajtónak, kopogva verődtek a vastag tölgy-deszkába. Nem felelt senki. Közeledni nem mertek, nem tudván hányan vannak még odabenn, s miféle szándékkal.

Azalatt lassan-lassan füst kezdett gomolyogni a szalmatetőből. Mind sűrűbben és feketébben. Majd apró piros lángok öltötték ki fényes nyelveiket négy-öt helyen. Peti magára gyújtotta a kunyhót.

A szél segítségére jött a kétségbeesettnek: a láng sziporkázva csapott fel, viharos kavargással szórva pernyéit a fellegek közé. A lezuhanó zsarátnok alatt Peti állott, karjában Pannival. Még kihallották a kiáltását.

- Megtisztulsz a tűzben még ezen a világon! Együtt megyünk a másikba! Isten legyen nekünk irgalmas.

Az izzó gerendák nagy robogással roskadtak be, s eltemették az élőt s halottat.

Estelig füstölgött a kunyhó romja. A csendörök eltávoztak, ott hagyták a csősz mellett egymagában.

A konyhó kihült üszkei pedig beszéltek egy kihamvadott életről s egy ki nem hamvadó szerelemről, a mely talán még a felhők fölött is lánggal lobog. Mint egy fekete sirdomb fedték a két halottat.

Azt a helyet maig is Halál Peti fekete sirdombjának nevezik.

Hazajáró lelkek.

I.

- - - Mert vannak lelkek, a melyek hazajárnak.

Fölkeresik az itt fenn hagyott árvát, az ő árvájukat, sugallanak kicsiny szívébe vigasztalást, letörlik álmában is hulló könnyeit s ott lebegnek fölötte, mikor róluk álmodik...

Azután csendes lebegéssel leszállanak a keményszivü emberek nyoszolyája fölé és irgalmasságot csepegtetnek a sziklaszivekbe s mire fölébrednek, jótékony meleget éreznek ott, a hol azelőtt nem is tudták, hogy a sziv lakozik.

Ki küldi őket vissza?

Ki hja őket vissza?

Az árvák imádsága - az árvák istene...

Vagy a keményszivü emberek durva, bántó beszéde kődobásként hull sirjukra s megdöbbsenti holt sziveiket...

Halljatok hát egy történetet - a hazajáró lelkekről.

De nem azokról, a melyek fehér lepedőben rémitik a hiszékeny népet, hanem azokról, a kik láthatatlanul lopódnak vissza a földre, az ősi házba s az emberek szívébe.

Pesti Mátyás háza előtt megütötték a dobot.

Jó, hogy nem hallotta szegény Mátyás gazda. A hol ő van, oda nem hallatszik földi dob pergése. Oda már csak az itéletnapi arkangyal trombitájának harsogása fog majd lehallatszani, mikor eljő az Atyának egy fia, itélni eleveneket és holtakat. Ott pihen szegény a füzesen tul, a dunaparti temetőben.

Felesége, az áldott Klára asszony tartotta egy darabig a gazdaság gyepelőjét e nyomoru világon, a hol olyan keserű sorsa vagyon az igazaknak. De belefáradt ő is. Jobb sorshoz volt szokva, mert városi leány volt, jobbmódu asztalosmester leánya. Megboldogult ura, a szegény Mátyás, igazi nevén Gábor Mátyás, mint katonaviselt ember, egykori kapitányának, vitézülő Taray Benjámin urnak volt szolgája. A porosz háboru után nyugalomba vonult a kapitány s egy pesti házában lakott haláláig: ebben a házban Gábor Mátyást, hű szolgálatai jutalmául házmesterré tette s meg is emlékezett róla végrendeletében. Kis pénzecskéjével a kapitány halála után Mátyás, már negyvenes férfi, asszony után nézett s a házban lakó asztalos derék, munkás leányát, Klárát vette feleségül, a ki elhagyván, mint meg vagyon írva, - apját, anyját, követte az ő férjét Duna-Terebesre, ott vettek egy kis házat, belsőséget s gazdálkodtak, a hogy tudtak.

Egy fiuk született, a kit Palinak keresztelt a tiszteletes ur, Bartók Péter, az egész falunak tanácsadója, jó pásztora. Ezt a gyermeket nevelték isteni félelemben, jó erkölcsökben, gondosan s megélték volna tisztességesen, ha a mindenható Uristen csapásokkal meg nem látogatja vala őket, a mely csapásokból mindenkinek kijut a maga része, mert atyámfiai, göröngyös az élet utja s több rajta a tövis, mint a virág.

A csapások kezdete az volt, hogy Klára apja, az öreg asztalos, a bukás szélére került. Valami nagy épületet vállalt el asztalosmunkára - s rajta vesztett. Nem jól számolt az öreg s jócskán ráfizetett. Betegeskedett is utóbbi időben, nem nézhetett ugy a munka után, mint kellett volna;

s ha nincs ott a gazda szeme, nincs ott látszata a munkának. Adósságba keveredett s veje, leánya álltak érte jót.

Arra meghal az öreg - a hitelezők előálltak: adós fizess! kezes fizess! S Mátyásnak kis vagyongája keservesen megsinyltette.

Semmije sem maradt a kis házikóján kívül. Öreg napjaira napszámba járt, hogy megélhesenek, más kezelába lett holtá napjáig, a mely nemsokára el is következett, mert a keserűség, a megerőltetett munka, meg a kór összetörték az öreget, sirba szállt, maga után hagyva szegény özvegyét, árváját.

Klára asszony aztán egyideig győzte napszámmal, mosással, meg kölcsönkéregetéssel, melyel néha-néha szomszédja, a Szikla György segítette meg. Ez a durva, keményszivű ember különös gyönyörűségét találta abban, ha a vallásos, ájtatos szegény asszonyt olyan alkalomkor, midőn kölcsönkérni jött hozzá, jól megszégyenithette a vallásos volta miatt.

- No lám! - szokta volt mondani - hiába imádkozik kend, szomszédasszony, ahhoz a kend Uristenéhez! - Ugy-e, nem ad az kendnek egy lyukas krajczárt sem, pedig majd lehuzza kelmed vasárnaponkint a menyországból! Én meg, a ki nem hiszek Istent, nem imádkozom, templomnak feléje sem megyek - gyarapszom, mint kend látja, minden földi jóban; még kendnek is, az imádságos Klára asszonynak is én, az istentelen Szikla Gyuri adok kölcsön, kenyérré valót!

Mert mi türes-tagadás, látszólag, szemre mindig úgy van az a világban, mintha a gonosznak folynék jobban a sora s az gyakran úgy is van. De várjuk el csak a végét. Az ártatlanok, a jók nem hiába szenvednek s a gonoszok nem örülnek végiglen földi javaiknak.

Ilyenkor Klára asszony sirva fohászodott a jó Istenhez, hogy ha már őket, ki tudja, mely lelki hibáik és gyarlóságaik miatt, ennyi keserűségre kárhoztatta s ily sok szenvedésben részesítette - legalább szegény gyermeküket, a már fölcseperedő Palit segítse meg s adjon neki annyi erőt, hogy embert nevelhessen belőle.

De ez az óhajta sem teljesült. Lezárta szegény szemeit örökre, mielőtt Palinak valami kenyérkeresetet mutathatott volna. A nyomorult kunyhóban, melyen már több volt az adósság, mint a vakolat - árván maradt szegény Pali, az isteni félelemben, jó erkölcsben nevelt, okos, derék fiu tizenkét esztendő korában. Klára asszony pedig elköltözött szegény Mátyás gazdája mellé, a dunaparti temetőbe, a fűzfák alá. A kis árva kísérte ki, meg a bubánat.

Igy ütötték meg azután Mátyásék háza előtt, melyet, minthogy Mátyás gazda Pestet is meglakta volt, a «Pesti» Mátyás házának szoktak nevezni - a dobot.

- Drum! drum! ki ad többet?

Egy csomó bámész szomszéd, egynehány sápitózó vén asszony, két-három zsidó boltos, ki a faluból, ki a szomszédból, vették körül az udvarra kitett asztalt, mely előtt a városi fiskális segédje, a jegyző meg a végrehajtó ültek. Boros uram, a kisbíró, kegyetlenül verte a bőrt, csak úgy durrogott bele a vén dob.

De a licitáció csak nem akart kerékvágásba zökkenni. A kikiáltási árt nagyolták, a falubelieknek nem is igen volt annyi pénzük, hogy leteheték volna az árverési biztosítékot, a zsidó boltosok megint arra vártak, hogy ez végárverés lévén, majd a kikiáltási áron alul is fog elkelni.

Mikor a végrehajtó látta, hogy sehogy sem megy a dolog, talán még az ő, meg az ügyvéd salláriumuma sem kerül ki, - egy kis szünetet tartott. Fölállt, pipára gyujtott s a bíró után küldött. Nem volt ugyan a bíróval semmi dolga, de időt akart nyerni azzal is. Talán érkezik azalatt valami pénzesebb árverelő.

Komor, borongós áprilisi nap volt. Az esőnek, mint mondani szokás, csak úgy lógott a lába. Szomoru, szürke felhők kergetődtek az égen, s ha olykor-olykor kibukkant egy szempillantásra a napsugár, csak annál komorabban látszott a futó felhők árnyéka a meszeletlen házoldalon s az udvar felburjánzott fűvén.

A beállott csöndességben halk sirás ütötte meg az ott valók fülét. A kut kávéja mellett kuporgott Pali, könnyekbe fulladt ábrázattal, keserves szemekkel nézve a megbomlott nádtetőt, a kopott falat, a korhadt ajtószárnyat, azt a rongyos kis házat, mely neki olyan kedves volt, olyan drága... de a melyben ma már nincs apa, nincs anya... nincs... nincs!

Olyan csöndes lett az udvar, hogy még a falevelek zörgését is meglehetősen hallani, a mint átsírt rajtuk a déli szél. Némelyik öregasszony a szemét törülgette, mások elkomorodva kérdezték egymástól, hogy mi lesz már most ebből a szegény árvából?

A fiskális segédje fiatal, tapasztalatlan ember, kinek ez volt talán életében első végrehajtása, nagyon-nagyon kényelmetlenül érezte magát a sirás hallatára. Majdnem maga is sirva fakadt s nagy megindultan odafordult a végrehajtóhoz:

- Mit tehetnék azzal a fiuval?

- Kidobjuk! - válaszolá a vén végrehajtó pöfékelve. Az ő szive már meg volt keményedve, mint a Mátra köve. Azon nem fogott az árva sirása.

Végre megérkezett a küldött, azzal a hirrel, hogy a bíró kinn van a tanyán, elő se jön estélig, hanem itt jön Szikla György uram, a szomszéd.

A hivatalos emberek újra elfoglalták helyüket az asztal mellett s folytatták az árverést.

- Háromszáz forint kikiáltási ár.

A kut mellől keserves feljajdulás jelentette, hogy ez a szó valakinek a szívébe nyilallott.

Szikla György, a nagy, természetes, széles vállu ember, a ki kárörvendve, gunyolódva nézett szét a rongyos kis gazdaságban, melynek bukását szegény Klára asszony imádsága nem tudta föntartani, az asztalhoz lépett.

- Hát nemzetes uraimék, van-e rá kilátás, hogy a pénzemhez jutok.

- Van, - felelt a végrehajtó, ha megveszi kelmed a házat abban a pénzben, mennyit kölcsön adott rá. Ugyis szomszédja kendnek. Egy portát csinálhat belőle a maga házával.

- Hát ha nem veszem?

- Akkor leütjük, talán a tizedrész áron, aztán kelmed még ráfizethet a végrehajtási költségekre.

- Ühm! - mondá morogva Szikla; az kellene még csak! Mennyit is mondtak az urak?

- Háromszáz forintot! - szól örvendezve az ügyvédsegéd; remélte, hogy a sirás majd megszűnik.

- Megadom! - nyögte ki Szikla György. - Legyen az enyém.

A nézők vállvonogatva távoztak el, a zsidók összedugott fejjel nevettek a drága vásáron. A végrehajtó megcsinálta a jegyzőkönyvet, aláírták - punktum.

Igy lett a Pesti Mátyás háza Szikla Györgyé. Nem használt ellene Klára asszony imádsága.

A mint föl akarnak kelni az asztaltól, megint megüti a halk zokogás az ügyvédsegéd füleit. Már közelebb hangzott. Fölkelt a szegény árva s odatámasztotta könyes arczát a konyhaajtófélhez s bámult be az üres házba, a jól ismert sarkokba, a hol nem sűrög már az ő kedves, édes anyja és zokogott megint keservesen.

Az ügyvédsegéd megint a végrehajtóhoz fordult.

- Mit csináljunk azzal a szegény árvával, mondja?

A végrehajtó még hidegebben felelt rá: hogy - kidobjuk. Punktum.

Ez a szó fölrázta hallgatásából Szikla Györgyöt. A keményszivü ember, a ki meglelégedéssel látta tönkremenni a szegény családot, melynek vallásosságát, jámborságát nem szerette, csufolta; melynek bukását megjövendölte, most azzal a szomorú diadalérzettel állt a pusztá udvaron, melyet az az ember érez, a kinek ártó szava beteljesült. Hanem nem érezte magát egészen jól az ő igazságában. Valami lelki szó, a melyet még nem hallott soha - mintha azt sugta volna neki, hogy része van a szerencsétlenségben, mert nem nyújtott elegendő segítséget, mikor tehetne volna... Annak az árva gyereknek a sirása, szomorú nézése a konyhajtóban, meg épenséggel nagyon rosszul hatottak rá. Szorulni érezte a szívet, mintha félt volna valamitől.

Kezét ökölbe szoritotta, mintha ütni akart volna valakit s elfutotta a méreg, hogy mért van hát így? mért van itt ez az árva? Mért nem örülhet ő diadalának zavartalanul?

Szerette volna leütni azt a siró kölyköt az öklével... mikor jeges-hidegen hangzott föl a végrehajtó szava:

- Kidobjuk! Punktum.

Megfordult a harag, leesett a fölemelt kéz, megborzadt maga-magától a haragos ember. Ha hitt volna Istenben, azt hihette volna, hogy ezt a szót az Isten küldte. Így csak a fagyasztó, fájdalmas voltát érezte annak a szónak s azt hitte, hogy az ördög beszélt a végrehajtóból.

- Ne dobják ki! - mormogá küszködve magával.

A hivatalos emberek kérdőleg néztek rá, hogy mit akar hát?

Valami jutott Szikla Györgynek eszébe, a mivel megmentheti keményszivüségének látszatát, a melyet nem tudott igazán megőrizni.

- Tudják az urak, nagyon nyavígnán van ez a kölyök nevelve. Nem tud ez mást, csak imádkozni, meg jajgatni. - Majd nevelék belőle embert - a magam módja szerint. Elfogadom - ráadásnak.

A hivatalos emberek pedig bánták is nagyon, hogy fölfogadja-e Szikla György az árva Palit, vagy sem? A végrehajtó összecsomózta az írásokat, eltette a pápaszemét, kinyitotta a parupliját, mert szemezni kezdett az eső s azt dörmögte maga elé, a mint Szikla György előtt elhaladt:

- Bolond.

Az ügyvédsegéd pedig odament hozzá, megfogta a kezét Sziklának, megrázta, megszorította és megindult hangon csak annyit mondott neki:

- Derék ember kend. Megáldja az Isten!

- No ehol! - pattant föl Szikla György - az Isten! engem bizony ne áldogasson. Nem áldásért tettem... No bizony. Meg van ez a ház átkozva, hogy a mint valaki belelép s valamit tesz benne, - mindjárt Isten áldását emlegetnek?

Azzal a fiuhoz lépett.

- Pali, akarsz-e nálam maradni? Itt lakhatol tovább is apád házában. Te viselsz rá gondot. Ugy sincs hozzá való cselédem.

Az csak annyit hallott, hogy itt maradhat, a kedves, fájdalmas, üres szülői házban... Nem jut idegen kézre. Nem döntik össze a rossz emberek.

Odament Szikla Györgyhöz s azzal a boldogult édes anyjától tanult szép móddal, szelidséggel, a mely a jó gyerekek tulajdonsága, megcsókolta a kevély ember kezét.

Szikla György, majd hogy el nem kiáltotta magát! Az ő kezét megcsókolta valaki!

S épen ez az árva!

Égett a csók helye a kezén...

- Elmaradsz rólam, gyerek?! Nem szeretem én azt! - dörrent rá.

Az pedig ráemelte könyben ázott szemeit s csak annyit mondott:

- Áldja meg az Isten!

- Már megint Istenáldás? - förmedt föl Szikla. - Megbolondultál? No csak gyere velem. Majd leszoktatlak én téged az Istenáldásról. Mától fogva én nevellek.

II.

A Pali gyerekekkel valami új szellem költözött be Szikla György házába. A vén istentagadó folytonos korholása daczára sem változott annak a lelke semmit. Elmondta rendesen a maga reggeli és délelti imádságát, kezet csókolt lefekvéskor Szikla Györgynek s minden áldott nap az Isten minden áldását kívánta feléje azért a jóért, a melylyel őt, a szegény elhagyott árvát elhalmozta.

Szikla György pedig egy-egy nagyot kaczagott minden ilyen «áldás» után, el nem mulasztva hozzátenni a szót:

- No, a te Istened áldásából ugyan egy fél font hust se vehetnék s ha nem volna Szikla Györgynek anyyija, a mennyije van, az istenáldás miatt ugyan felkophatnék az állunk!

- Ne bántsa kegyelmed a jó Istent, - mondá Pali. - Szegény jó édesanyám mindig azt mondta, hogy a legnagyobb istenáldás a jó egészség meg a megelégedés. A kinél ez megvan, az mindenütt kibírja.

- De édes anyád azért mégis meghótt? - mordult rá Szikla. - Hát ugy látszik, még se volt rajtatok Isten áldása?

- Meghalt, - sóhajtott Pali, mert az volt az Isten akarata, legyen megáldva az ő szent neve!

S félrefordulván, keservesen sirt egy sarokban.

Szikla György azonban hiába morgott, hiába erőszakolta a goromba hangot, hiába káromkodott, nagyon megfészkelte magát szívében a Pali okos beszéde, hogy «legszebb istenáldása a jó egészség meg a megelégedés!» Elgondolta magában olykor-olykor, hogy mi is lenne ő belőle, ha ugy, nagyhirtelen ágyba dőntené nagy betegség?

- Hát örülnének az atyámfiai, hogy örökölnek, ha elvisz az ördög! - kaczagott föl kinjában. De azért átborzongatta a bélelt mándli alatt is a hideg, hogy mi lenne belőle igazában, ha ugy véletlenül elérné a baj?

- Eb bánja, kutya bánja! - kiáltott fel végre. - Ráérek én arra akkor is gondolni, mikor a nyakamon lesz a baj.

Pedig a baj, nagyon, de nagyon közel volt.

Tavaszi derekán volt már az idő, nagyon meleg napok kezdtek járni, s az öreg egyszer kegyetlenül megizzadva, póre ingujjban jött haza a tanyáról. Utközben nagy fürgeteg érte utól

s jéggel vegyest eső verte vagy egy fertályóra hosszat, míg föld alá ért. Akkor meg nem volt nyugta, míg a zivatar el nem állt, nyargalt haza lóhalálban, hogy nincs-e otthon valami baj? meleget sem vett magára, s ahogy a jéggel elegyes eső át- meg átverte, ledőlt a hárságyra s el is szunnyadt azon lucskosan.

Éjfél tájban ébredt föl, szomjat érzett s föl akart kelni vizet inni. De visszahanyatlott, mert nem bírta a fejét, s lábai megtagadták a járást.

Alig tudott egy-két jajszót kinyögni. Még Pali se tudta hívni, mert nem forgott a nyelve. De azt nem is kellett hívni. Ott termett az első nyögésre jóltevője mellett, gyertyát gyújtott s inni adott a tűz-láng forrásában gyötrődő embernek.

A gyerek ijedten látta, hogy itt nagy baj van, fölköltötte Andrást, a hetest s maga elszaladt a falu orvosáért.

Az öreg Klein zsidó doktor épen betegtől ért haza valamelyik tanyáról. Az isten úgy akarta, hogy Pali megtalálja. Nyomban Szikla György háza elé hajtatott, s lekászolódván a kocsiról, belépegetett a beteghez.

- Nagy baj! nagy baj! - törte a szót a német doktor. - Khend vén számár bizonyosan jól meg-hütötte magadat!

Azzal rendelt valamit, s maga hazament egy kis orvosságot össze csinálni, a mit András hozott el. Pali az ágy fejéhez ült és vigyázta a beteg minden mozdulatát.

A mint pitymallott s a kis ablakon beszűrődött az első hajnalsugár, Pali összetette a kezeit és imádkozott azokért, a kik ott a dunaparti temetőben pihenik ki az élet fáradtságait, s azért a betegért, az ő jóltevőjéért, a ki ott feküdt előtte a hárságyon és nem tudta felnyitni a szemét.

De az imádkozó fiut mégis meglátta Szikla György. Nagynehezen megfordult és odaszólt Palinak:

- Igazad volt... Pali... nagy istenáldás... az egészség!

- Óh, kedves Gyuri bátyám! - ugrott föl a gyerek. - Csakhogy megszólalt! Majd megadja a jó Isten megint az egészségét, akkor együtt örülünk neki!

Arra már nem tudott felelni Szikla György, visszaesett öntudatlanságába.

Reggelre kelve, eljött az öreg doktor. Megtapogatta az üterét, homlokát, csóválta a fejét és azt mondta:

- Azt a segítség doktor nem tud. Segit az Isten, ha lehet. Ha nem lehet - elpatkolsz!

S lelkére kötvén Palinak a borogatást, elment.

Egy óra alatt bejárta a falut annak a hire, hogy Szikla György halálos beteg.

A hány ismerőse, jó embere, vagy irigye volt - mind eljött s látni akarta. Egy pár elzüllött csavargó pedig, a ki valamely ágon rokonságot tartott vele - persze csak a maga java végett - remélvén egy kis örökséget, erőnek erejével, be akart hozzá törni.

A nagy lármára Pali kidugta a fejét a konyhaajtón.

- Csöndesüljenek kegyelmetek! Nem nyughatik a szegény beteg a kelmetek lármája miatt.

- Itt vagy, fattyu? - kiáltá az egyik atyafi. - Hát te akarod az igazi rokonokat kiszorítani az atyafi szivéből?

- Te jöttment! Te sehonnai!

- Te örökségrabló!

- Ki akarsz zárni minket a mi kedves Gyuri bátyánk szeretetéből?

A Pali gyerek erre kitárta a konyhaajtót.

- Ihol kinyitottam. Az isten mentsen meg engem ilyen piszkos gondolatoktól, a milyeneket kelmetek rám akarnak kenni. Én Gyuri bátyámnak háládatos ápolója vagyok bajában, nehéz nyavalyájában; s ha meggyógyul, én, a nyomorult árva, kit ő az éhenhalástól mentett meg, áldani fogom az én Istenemet. Ha pedig mást végezett az Uristen - úgy megint fölveszem a koldusbotot, mely már egyszer a kezemben volt - s járom tovább a nyomoruság útját. Nagy a világ! - De hogy ne mondják kelmetek, hogy én kiszoritok valakit az atyjafia szivéből, ihol, tárva az ajtó, - ott fekszik Szikla György fekete himlőben! Jöjjenek be hozzám kegyelmetek s ápolják velem, ha van atyafiui szeretet kegyelmetekben.

Arra szóra, hogy «fekete himlő», aztán úgy szétrebbent az egész frekvencia, mintha soha együtt se lettek volna. A nagyszáju «atyafiak» takarodtak el legelől.

Az árva pedig visszament a beteg szobájába s rakta fejére a hideg borogatást s mondogatta magában a betegekért mondandó imádságot.

III.

Pedig az Uristen nem úgy végezte el, hogy Szikla György meghaljon. Az erős természete, meg az árva imádsága megtartották benne a lelket. Elérkezett a betegség forduló pontja. A doktor váltig biztatta Palit - a kit nagyon megkedvelt e hűségeért - hogy, ha Szikla György megéri a reggelt - meggyógyul.

- Ha nem éred meg a Szikla György a reggelt, akkor meghalsz az éjjel!

Pali aztán térdre borult a beteg ágya mellett és forrón, buzgón kérte az Istent, ne vegye el az árvának utolsó gyámolát.

S mentől forróbban, mentől ájtatosabban imádkozott Pali s csordultak le két szeméből keserű könnyei, annál nyugodtabb lett Szikla György. Fájdalma enyhült, nem nyögött, nem hánykolódott, hanem elszenderülve, mély, erősítő, gyógyító álomba merült hajnal felé.

Álmodt látott. Mátyás gazda és Klára asszony szép, rózsaszínű felhőkkel körülövezett uton jöttek feléje, megsimogatták forró fejét, a mitől úgy megenyhült annak a nagy fájdalom, megölelgették fájó mellét, a mitől mintha könnyezés gördült volna le róla, megcsókolták égő ábrázatát, a mitől úgy megenyhült egész teste - s köszönték neki könnyes szemmel, a mit az ő árvájukért tett.

Aztán látta a mi Urunk Üdvözítőnk az ő általszurt oldalával, a mikor azt mondta neki: «Megismertél-e engem a balsorsban, Szikla György? Látod, a bajban, a nyavalyában mindenki elhagyott téged, csak az imádságos árva maradt melletted, s annak az imádsága miá', megkönyörültem te rajtad!»

Mire fölébredt - fényesen sütött a nyári nap a szobába s Pali az ágy mellett térdelt, csókolva a beteg lenyujtott kezét!

- Meg van mentve! Meg van mentve!

Szikla György hosszasan nézett az árva gyerekekre, kinek ábrázata a sok virrasztás, aggodalom, meg a betegszoba zárt levegője miatt olyan sápadt volt, mint maga Szikla György. Nézett rá, sokáig, megindulva s jól esett látni a szívének az árva örömét, a ki igaz szívből örül az ő jóltevője megszabadulásán.

- Pali szolgám? te vagy?

- Én vagyok, édes gazdám, hála az Istennek, csakhogy megszólamlott kelmed.

- Hála az Istennek? - kérdi még mindig gyöngye hangon a beteg. - Igazán az Istennek?

- Annak gazdám, mert a doktor is azt mondta, hogy itt csak az Isten segíthet. Hát meg is segített.

- Megsegített? Meggyógyulok már?

- Meg édes gazdám, mert azt mondta az öreg doktor, hogyha az éjjel meg nem hal kend, akkor minden jóra fordul.

- Már pedig megértem! - mondá nekiderülve Szikla. - Beszélni is tudok már!

- Áldassék érte a jó Isten! - rebege ájtatosan Pali, s szemei megint könybe lábadoztak.

A mint ezt látta Szikla György, az árva lefolyó könyeitől mintha az ő szive körül is megolvadt volna valami hideg, fagyos kéreg, s a megolvadt jég utat keresve a szemein keresztül, egyszerre csak azt vette észre, hogy a szemei megnedvesedtek, felsóhajtott s ezt mondá:

- Ugy van! Áldassék érte a jó Isten!

- Ó, édes gazdám, hát megismerte kelmed a jó Istent?

- Már sejtem! - mondá mosolyogva a könyein keresztül Sziklai György; de meg akarok vele ismerkedni, igazán. Eredj majd, Pali fiam, hívd el a tiszteletes urat.

Pali nem is szaladt, de repült kifelé, utközben majd feldöntötte Andrást a jó hirrel, hogy jobban van a gazda s megy hini a papot.

- Jobban van? oszt megy hini a papot? Bolond beszéd-é? - dörögé a vén András, a ki el nem tudta gondolni, hogy mit kereshet a pap, a gyógyuló ember házánál?

Bartók Péter tiszteletes ur épen a méhesben olvasott nagy nyugalommal, mikor Pali vidáman ront a kertbe, megtisztelvén illendőképen a lelkész urat, a ki megveregette a vállát.

- No, mi örömd van; Pali fiam, avagy is Gábor Pál öcsém, Pesti Gábor Pál, a mint itt neveznek? Talán kincset találtál?

- Azt találtam, tiszteletes uram, mert kéri szépen a nevelő apám, Szikla György, hogy ne terheltessék megkeresni őt a betegágyánál.

- És ennek örülsz olyan nagyon, Pali szolgám?

- Ennek tiszteletes uram.

- Hm. Hát haldoklik Szikla György, te meg örökséget vársz? - mondá látszólag haragot tette a jó lelkész.

- Nem tiszteletes uram; hanem Szikla György jobban van, a gyógyulás útján van, átesett a válságon és mindazáltal óhajtja az Isten szolgáját!

- Értlek, édes, jó fiam. Akkor az én örömem sem csekély!

S azzal vevén botját és kalapját, megindult Szikla György háza felé.

A kik Palival menni látták, mind azt hitték, hogy Szikla György a végét járja s utolsó perczeiben mégis Istenhez tért, a mi fölött nagyon csudálkoznak vala.

Bartók tiszteletes ur pedig nyájas arczczal nyitott be a Szikla György házába, ki azóta megint szunnyadt egyet s egy kis jó marhahus-leves után valósággal megerősödöttnek érzé magát.

- Áldás, békesség a hívőknek!

- Meg a pogányoknak is tiszteletes uram - felelt rá Szikla György. - Mert bizony pogány házába lépett be lelkiatyám.

- Nagyobb öröm vagyon az égben a megtért bűnös, mint kilenczvenkilencz igaz fölött! - tréfálkozott enyelegve a tiszteletes, s odaült a beteg ágya mellé. Nem hagyta beszélni a még nagyon gyöngé betege, hanem beszélt neki ő olyan kenetteljesen, olyan szivrehatóan, hogy a végén Szikla György uram megint rágyujtott a sírásra.

Felgyógyulása öröme, fogadkozott Szikla György, ötszáz forintot ad a falu szegényeinek, ötszázat pedig az eklézsiának.

- Szép, édes hivem, szép. Köszönöm a szegények és az eklézsia nevében. De hát van kelmednek még egy szent kötelessége.

- És mi légyen az lelkiatyám?

- Erről az árváról gondoskodni!

- Ó tiszteletes atyám, el nem hagyom én ezt a gyereket egy világért. Az ő imádsága miá' könnyörült rajtam az Isten, - emberré teszem!

- Tegye kelmed, de tudja-e hogyan?

- Tanácsoljon tiszteletes uram!

- Lássá, Szikla uram, ennek a gyerekek jó esze van, szeret is, tud is tanulni, iskoláztassa kegyelmed, a mint illik!

- És elhagyjam menni magam mellől. Egyedül maradjak?

- Hát kelmed most is csak magára gondol, nem pedig az ő jövődjére? Aztán meg szomszédunkban van a város - minden héten bemehet kend megnézni, mit csinál: husvétkor, karácsonykor, meg egész nyáron csak itthon lesz a gyerek kelmednél s milyen nagy gyönyörűsége lesz kelmednek, ha gyarapodni látja őt az igaz hitben és tudományokban?

- Legyen ugy tiszteletes uram!

- Amen! - mondá Bartók Péter s állandó erősödést kívánván a betegnek hitben és egészségben, eltávozott, hogy másnap megint eljőjön.

Mindennapos lett a háznál, míg csak Szikla György föl nem gyógyult. Annak első útja pedig még a Pali segítségével a templomba vezetett, egy vasárnap reggel, onnét pedig, a szent beszéd végeztével, a pap lakásába.

Ott aztán megbeszélték újra, meg újra a Pali gyerek iskoláztatásának a dolgát s Bartók Péter tiszteletes ur magára vállalta, hogy maga viszi be szüret felé a gyereket a kollégiumba.

Addig azonban Szikla Györgyöt szép becsület érte. Mint gazdag, okos embert, régen legkülönb embernek tartották a faluban; csak egy hibája bántotta polgártársait, a mely miatt nem akarták maguk fölé emelni: az istentelensége, vallástalan volta. Mióta felgyógyult s mindennapos lett a tiszteletes házánál, egészen más szemmel néztek rá a falu tehetősjei. Szikla Györgynek is régi vágya volt a bírói pálcza, de kérni restelte, meg ismervén istentagadó természetét - nem is érte volna el a falu által. Most megszűnt ez az akadály s egy hónap mulva Bartók Péter uram a falubiróját köszöntötte fel benne.

Szikra György boldog volt polgártársai bizalma által. Keble csak ugy dagadt az örömtől s amint hazaérve, előre nyujtotta a bíró-pálczát a kis ajtón, e szóval lépett be:

- Isten nevében!

Pali pedig egy kis virágkoszorút akasztott a pálczára e szóval:

- Isten áldásával!

- Azzal kedves fiam! - mondá Szikla György. - Lásd! ezt is neked köszönhetem. Téged az Isten küldött az én házamba!

- Mindnyájunkat az vezérel! - mondá Pali s örvendezve kísérte jóltevőjét a házba.

* * *

...fölismeritek-e ezen történetben a «hazajáró lelkek» nyomát?

Hallottátok őket beszélni? láttátok őket cselekedni? Éreztétek a holt kezek áldó bűvhatalmát?

Jól mondja a magyar classikus:

«O, a sír sok mindent elfed...

.....

De ki gyermekét szerette...

Azt a sír - el nem temette...»

És hisztek-e az ilyen hazajáró lelkekben? Az árvák hisznek bennök - azt tudom!